



Ammor Khasanov

<https://orcid.org/0009-0002-4292-9056>

Undergraduate Student, Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Department of English Translation and Interpreting, Türkiye, h.ov12provodnik@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Khasanov, A (2025). "Bakır Atlı": Çar I. Petro Hükümdarlığının Günümüze Söyledikleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (2), 566-604.

"Bakır Atlı": Çar I. Petro Hükümdarlığının Günümüze Söyledikleri

Öz

A.S. Puşkin'in (1799-1837) Медный Всадник (Bakır Atlı) poeması her ne kadar bir Rus hükümdarını konu ediniyor görünse de günümüz felsefi tartışmalara özgün bir bakış açısı sağlayan tarihsel bir tecrübeyi dillendirmektedir. Poemanın odak noktası Çar I. Petro (Пётр I Алексеевич), birçok olumsuz tarihsel süreçler nedeniyle toptan bir gerileme yaşayan Rusya'yı kaldırmak için "Devlet Ülküsü" (государственность) şeklinde tanımlanabilecek bir anlayış benimsemiştir. Bu anlayışa göre Rusya'nın kalkınması tamamen Rus devletinin güçlenmesine, dolayısıyla da ordu, ekonomi, akademi, sanayi gibi devleti güçlendiren yatırımlara bağlıdır. Bu bağlamda hükümdar devleti pekiştirmek üzere Rus toplumunun her yönünü kuşatan bir dizi modernleşme devrimlerini gerçekleştirmiş, hatta bu devrimler boyunca devlet uğruna halkını ve bizzat kendisini feda etmiştir. Bunun sonucunda Rusya'yı maddi açıdan kalkındırmışsa da adalet ve insana saygı başta olmak üzere çoğu evrensel insani değerleri gözetmemiştir. Bu durum hükümdarın kâh kahraman, kâh zalim olarak algılanmasına yol açmıştır. İşte Puşkin'in Медный Всадник poeması I. Petro'nun devrimlerini olumlu-olumsuz yanlarıyla gözler önüne sermesi bakımından dikkate değerdir. Bu çalışmanın amacı yalnızca Rus tarihinden bir kesit aktarmakla kalmayıp ilgili poemanın günümüz felsefi yaratılış tartışmalarına yeni bir soluk getirdiğini ve maddeci siyaset anlayışlarına önemli bir bakış kazandırdığını göstermektir.

Anahtar kelimeler: I. Petro, Modernleşme, Devrim, St. Petersburg, Maddecilik (Materyalizm)



‘The Copper Horseman’: What the Reign of Tsar Peter I Speaks to the Present

Abstract

Although the poem Медный Всадник (The Copper Horseman) by A.S. Pushkin (1799-1837) seems to be about a Russian monarch, it is a historical experience that provides a unique perspective to contemporary philosophical debates. The focal point of the poem, Tsar Peter I (Пётр I Алексеевич), adopted an understanding that can be defined as ‘State Idea’ (государственность) in order to develop Russia, which had experienced a total decline due to many unfavourable historical processes. According to this understanding, the development of Russia depends entirely on the strengthening of the Russian state, and therefore on investments that strengthen the state such as the army, economy, academia and industry. In this context, the ruler carried out a series of modernisation revolutions that encompassed every aspect of Russian society in order to consolidate the state, and even sacrificed his people and himself for the sake of the state during these revolutions. As a result, although he developed Russia materially, he did not observe most universal human values, especially justice and respect for human beings. This situation led to the monarch being perceived as a hero and a tyrant. Pushkin's poem Медный Всадник is noteworthy for the positive and negative aspects of Peter I's revolutions. The aim of this study is not only to present a cross-section of Russian history, but also to show that the poem breathes new life into contemporary philosophical discussions of creation and provides an important insight into materialist conceptions of politics.

Keywords: Peter I, Modernisation, Revolution, St. Petersburg, Materialism

Giriş

Türkçeye "Bakır Atlı" başlığı altında Azer Yaran tarafından çevirilen Puşkin'in Медный Всадник poemasını incelemeyen önce, her bir metnin tarihsel, sosyal, kültürel ve siyasi bağlamından ayrı bir şekilde ele alınamayacağını hatırlamakta yarar vardır. Bunun için çalışmanın birinci bölümünde tarihsel belge ve kaynaklar ışığında I. Petro'nun hükümdarlığı (1672-1725) bütüncül bir şekilde irdelenecek, ikinci bölümde söz konusu poemanın I. Petro'nun hükümdarlığını nasıl kapsayıcı bir şekilde işlediği incelenecek ve üçüncü bölümde bu Rus tarihi tecrübesinin nasıl belli başlı felsefi akımlarını ve siyasi yaklaşımlarını sorgulatabileceği üzerinde durulacaktır.

I. Petro, Rus tarihi ve edebiyatı çevrelerinde çok tartışmalı bir kişilik olarak çoğunlukla şu iki kutup arasında yorumlanagelmıştır: Bir kesim, ülkesine sağladığı önemli katkılardan hareketle hükümdarı yalnızca övmekte, bir diğer kesim de halkına uğrattığı göz ardı edilemez zulümlerden hareketle hükümdarı yalnızca "zalim" olarak yermektedir. İlk bakışta bir tutarsızlık olarak görülebilen bu durum aslında hükümdarın "Devlet Ülküsü" olarak adlandırılabilir. Bu anlayışa göre Rus halkının içine düştüğü ekonomik,

toplumsal, askerî ve benzeri çöküşlerden kurtuluşu ancak devletin kalkınmasına bağlıdır ve bu uğurda gerekirse gelenek, din, çarın kendisi ve hatta halk devlet için feda edilmelidir. Çalışmanın devamında inceleneceği üzere I. Petro'nun tüm hükümdarlığı boyunca sâdik kaldığı Devlet Ülküsü ülkeye hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Puşkin'in (1799-1837) "Bakır Atlı" poeması ise yukarıda sayılan kutupların önyargılarına ve sığ bakış açılarına kapılmaksızın hükümdarı olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirerek dünya tarihinde son derece özgün bu kişiliği bütünüyle anlamayı başarmıştır.

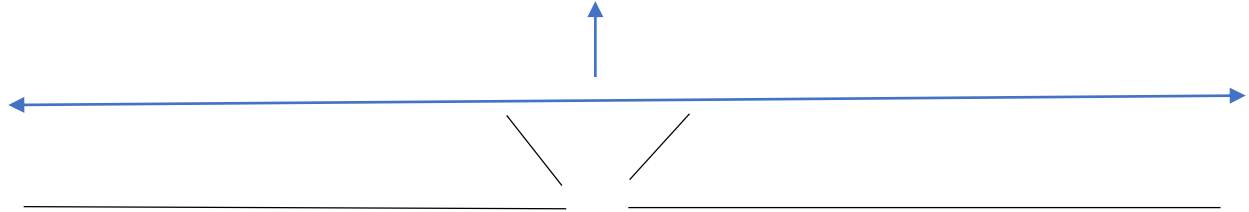
Bununla birlikte bu çalışma Puşkin'in söz konusu poemanın maddeciliğin bir eleştirisi olarak da ele alınabileceğini önermektedir. Bunun için öncelikle bu çalışmanın "maddi", "madde ötesi" ve "maddecilik" kavramlarından tam olarak ne kastedildiğini belirtmekte yarar vardır. Çalışmanın kapsamında maddi boyut, insanın hayatta kalmak ve neslini (genlerini) sürdürme yolunda girişilen alanların tümünü ifade etmektedir ve bu boyut somut unsurlarla sınırlı kalmayıp ekonomi, güvenlik, psikolojik mekanizmalar (korku, sosyalleşme, stres...) gibi hayatta kalma ve genleri aktarma amaçlarını güden daha geniş düzlemleri de kapsamaktadır. Madde ötesi boyut ise maddi (bireyin hayatta kalma veya neslinin sürdürme) kaygıların yer almadığı ve başka türlü güdülerin gerektirdiği alanları içermektedir (örneğin, bilgisinden veya başka herhangi bir menfaatinden yararlanmadığı korumasız bir yaşlıya bakmak maddi kaygılarla değil, evrensel insani değerler gibi başka iç motivasyonlar ile güdülenir). Maddecilik ise madde ötesi boyutu hesaba katmayıp insanın mutluluğunu yalnızca maddi boyutta arayan bir anlayış olarak tanımlanabilir. Her ne kadar I. Petro resmen kendini maddeci olarak tanımlamamışsa ve dönemin felsefi akımlarını fazla takip etmemişse de hükümdarın benimsemiş olduğu Devlet Ülküsü'nün maddeci bir kimlik taşıdığı ve ülkeye hem olumlu hem de olumsuz etkiler getirdiği öne sürülebilir.

1. I. Petro'nun hükümdarlığı (1672-1725)

Çar I. Petro dönemi Rus tarihinin önemli dönemeçlerinden biridir, o kadar ki bu dönem Rus edebiyatında başlı başına bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. I. Petro'nun Rus tarihine olan etkisi; teokratik monarşi (monarkın yalnızca mutlak otorite değil, aynı zamanda Tanrı'nın temsilcisi olduğu görüşü), Ortodoks Hristiyanlık ve gelenek temellerine oturduğu Moskova Rusya'sı dönemini kapatıp ülkesinin öteden beri süregelen modernleşme süreçlerine kararlı ve temelli bir şekilde zemin hazırlamasıdır.

Görsel 1, 2: I. Petro (sağda) ve babası Aleksey I. Mihayloviç Romanov (solda)
(<https://aria-art.ru/0/A/Aleksej%20Mihajlovich/1.html> (solda), ressamı bilinmiyor)
(<https://gallerix.ru/storeroom/1532786015/N/1420582958/> (sağda), ressamı Поль Деларош).

I. Petro (1682-1725)



Moskova Çarlığı



Modernleşmiş Rus İmparatorluğu



1.1. I. Petro'nun çocukluğu, gençliği ve 1682 olayları (*Стрелецкий Бунт*)

I. Petro 30 Mayıs 1672 tarihinde Moskova'da, Çar Aleksey I. Mihayloviç Romanov (*Алексей I Михайлович Романов*)'un 14. oğlu ve ikinci evliliğinden Natalya Kirillovna Narişkina (*Наталья Кирилловна Нарышкина*)'nın ilk çocuğu olarak doğar. Batı kültürüne hayran olan bir Bey'in (*A. C. Матвеев*) ailesinden gelen çariçe Natalya Narişkina doğal olarak Rus sarayına Batılı yaşantının havasını taşımıştır. Dolayısıyla I. Petro daha doğar doğmaz Avrupa menşeli çeşitli eşyalarla dolu bir ortamda kendini bulmuştur. En çok meşgul olduğu oyuncaklar Avrupa yapımı müzik kutuları ile santurlardır, ayrıca onun odasında büyük bir klavikord bile bulunmaktaydı (Klyuchevski, 1987 - 1990a). Çar Aleksey'in (1645-1676) son dönemlerine doğru Mariya İl'iniçnaya Miloslavskaya (*Мария Ильинична Милославская*) ve Natalya Kirillovna Narişkina olmak üzere iki eşi bulunuyordu. Çar Aleksey vefat etmeden önce Theodore'u halef ilan eder ama Theodore daha 1682 yılında hastalığından vefat eder. Tahta kimin geçeceği meselesi tartışılmaya başlayınca devlet insanları Miloslavskaya'nın oğlu İvan ve Narişkina'nın oğlu Petro arasında bir seçim yapmak zorunda kalırlar. Çarzâde İvan yaşça

çarzade Petro'dan daha büyüktü ama bünyesi zayıf olduğu için devlet işlerini yönetemeyecek görünür. Petro ise üvey kardeşi İvan'dan küçük olmasına rağmen daha canlı, zeki ve sağlam bünyeliydi ve dolayısıyla kimi çevreler tarafından tahta geçmeye layık görülür. Bu durum ise sarayda Miloslavskaya ve Narişkina soyun etrafında siyasi firkalaşmaya yol açar. Bir süre sonra Narişkinliler Petro'yu çar ilan etti. İvan her ne kadar bu gelişmeye önem vermeyip taht iddiasına isteksiz görünse de ablası olan ve dolayısıyla Miloslavskaya fırkasına ait olan prenses Sofya (*Софья Алексеевна*) bu durumu kabullenemedi ve siyasi nüfuz kazanmak için kendisine rakip olan Narişkinlileri def etmek için çeşitli yollar arar. Theodore hükümdarlığından beri devletin düzenli ordu kitaları olan tüfekçi askerler (*стрельцы*) maaş kesintisi ve üst kıdemliler tarafından sömürülmesi gibi nedenlerle isyanın eşiğine varmışlardı. Prensес Sofya ise siyasi emellerine kavuşmak için tüfekçilerin bu öfkesini siyasi rakibi olan Narişkinlilere karşı yöneltir ve Çarzâde İvan'ın Narişkinler tarafından öldürüldüğüne dair yalan haberi yayarak tüfekçi askerleri (*стрельцы*) devlet darbesine kışkırtır. "Suç"u işlemiş olan "hain boyarlar"¹ cezalandırmak için bu tüfekçi askerler 15 Mayıs 1682 tarihinde ayaklanırlar. Ellerinde öldürmeleri gereken "hain boyarlar"ın listesi olduğu halde Kremlin'e hücum edip Narişkin hanedanı üyelerini hunharca öldürülürler (Vernadski, 2011) ve üç gün süren katliam zarfında sarhoş ve saldırgan olan bu tüfekçi askerler (Klyuchevski, 1987- 1990b) I. Petro'nun gözü önünde annesinin kardeşlerini öldürürler. Şiddet ve sarhoşluktan sağduyu melekelerini yitirmiş bu isyancı askerler Narişkinleri aramak için gaddar bir şekilde sarayları köşe bucak didikleyip zenginlerin mallarını yağmalıyor, soyluları öldürüp yer yer kan döküyorlardı ve çocuk yaştaki çarzâde Petro bir köşeye sinmiş bir şekilde tüm bu vahşetlere tanık olmak zorunda kalıyordu (Pogodin, 1873). Böylesi dehşetli ve acıklı olaylar sebebiyle I. Petro Moskova Rusya'sının "vahşi", "kültürsüz", "cahil" ve "gaddar" olduğunu hükmetmiş ve ömrü boyunca bu geleneksel Rusya'ya ve genel olarak "eski'ye" karşı ezeli bir nefret beslemiştir² (Kurat, 1948)

¹ Rus devlet erkânı üyeleri

² Aslında III. İvan'dan (1440-1505) beri Moskova Rusya'sı hükümdarları Avrupa'daki askeri ve teknolojik gelişmelerinden geri kalmamak için Avrupa'dan birçok yabancı uzman davet etmiş (Litvinov, 2007; Oparina, 2012), onlara kale kurdurmuştur, top döktürmüş ve ordunun topçu birliklerini düzenletmiş (Litvinov, 2007), yabancı subayların tecrübelerinden yararlanarak kendi ordularını bir dereceye kadar çağdaş donanım ve taktiklerle donatmış (Benda, 2017; Oparina, 2012), yabancı subayları paralı asker olarak ordusunda bulundurmuş (Hosking, 2011) ve askeri başarılarını takdir etmiş (Litvinov, 2007), subay olanlarının maaş, tabanca, kılıç gibi ihtiyaçlarını karşılamaya özen göstermiş (Oparina, 2012) ve genel olarak devlete önemli hizmetlerde bulunmuş olanları ödüllendirmiş (Del'vig, 2011) onların Katolik inançlarına hoşgörü ile yaklaşmış (Del'vig, 2011), bazı yabancı uzmanları saray hizmetinde bulundurmuş (Del'vig, 2011; Oparina, 2012), onların Moskova'da dini eğitimin yanında müzik ve hesap gibi kültürel ve pratik derslerin okutulduğu okulların açmasına müsaade etmiş (Polyakova, 2017), ve onları ülkede tutabilmek için onların yurtdışı çıkışlarını denetlemiştir (Oparina, 2012). Tarihçi Kurat (1948) da yukarıdaki görüşleri desteklemektedir. Ancak Ortodoks rahipler bu yabancılardan Katolik inançlarıyla, yabancı kıyafetleriyle, ve yabancı alışkanlıklarıyla Ortodoks Rus topraklarının "saf"lığını kirletmelerinden yakınlıkla Moskova hükümetinin bu girişimlerine şiddetle karşı çıktılar (Del'vig, 2011; Litvinov, 2007). Bu nedenle Moskova hükümeti yabancılardan olabildiğince yerel nüfusuyla temaslarını önlemeye çalıştı (Del'vig, 2011;

Görsel 3: Bir Rus belgeselinden isyancı askerlerin Petro'nun yakınlarını götürdüğünü betimleyen bir kare (<https://www.youtube.com/watch?>).



1682 darbesi sonucunda Sofya'nın devlette nüfuz kazanması üzerine çarzâde Petro, annesi Natalya Narişkına ile birlikte saraydan uzaklaştırılmış ve böylece çocukluğunu çoğunlukla Moskova'nın civarındaki Preobrajenskoye köyünde geçirmiştir. O sıralarda çarzâde, Rusya'ya gelmiş kimi Avrupalı çevrelerin yerleştikleri Yabancılar Mahallesi'ne³ (*Немецкая Слобода*) gidip geliyor, oradaki kimi teknisyenlerle samimi temaslar kuruyor ve temel gemicilik, gemi inşası, gometri, aritmetik, Avrupa usulü askerliğin esasları, matematik gibi bilgileri onlardan öğreniyordu ve böylelikle bu bilgilerin önemini kavramaya başlıyordu (Vernadski, 2011; Kurat, 1948). Çarzâde Petro bir kuytuda sakince oturup din, sanat, felsefe gibi soyut konularda

Litvinov, 2007). Bu bağlamda yabancı uzmanlara özel bir toprak tahsis edip *Немецкая Слобода* (Yabancılar Mahallesi)'ni kurmuştur ve yabancıları oraya özenle yerleştirmiştir (Del'vig, 2011). Sonuç olarak Moskova Rusya'sının yabancı uzmanlara karşı sergilediği tavır çift yönlüydü: Bir yandan hükümet, Avrupa devletleri karşısındaki teknolojik ve askeri güdüklüğünü kabullenip Avrupa'dan yabancı uzmanlarını davet ederek onların birikimlerinden yararlanmayı amaçlamıştır, bir yandan da Ortodoks halk ve rahiplerin tepkilerinden ötürü bu yabancı uzmanları toplum hayatından yalıtıp onlarla yalnızca gereksinim halinde temas kurmuştur (Del'vig 2011; Litvinov, 2007). Bu nedenle Moskova Rusya'sı Avrupa'nın askeri ve teknolojik birikimini özümseyip yerli çağdaş askeri, eğitim, sanayi kurumlarını oluşturamamıştır. Özetle Rusya'nın modernleşme sürecini değerlendirmek için I. Petro'nun gençliğinde yaşadıkları ve devrimlerine odaklanmak yetmez, I. Petro kadarki tarihsel gelişmelerini de göz önünde bulundurmak gerekir. Çalışma, Rusya'nın tarihsel modernleşme sürecinden çok Petro hükümdarlığında görülen maddecilik olgusuna odaklandığı için bu bilgiler ana metinde değil, dipnotta yer verilmiştir.

³ *Немецкой* sözcüğü günümüz Rusçasında "Alman" olarak bilinir, herhâlde bunun etkisiyle *Немецкая Слобода* terimi Türk tarih kitaplarında "Alman Mahallesi" olarak geçmiştir. Biz ise *немецкий* sözcüğünün o dönemde farklı ve daha geniş bir anlama sahip olduğu gerçeğinden yola çıkarak *Немецкая Слобода* terimine "Yabancılar Mahallesi" karşılığını öneriyoruz. *Немец* sözcüğü *немой* (dili tutuk, konuşamayan, kendini açık ve rahat ifade edemeyen) sözcüğü ile kökteştir ve Ruslar bu sözcüğü sadece Almanlar için değil, Rusça konuşmayan ve dolayısıyla konuşmaları kendilerine anlaşılmaz gelen bütün yabancılar için kullanırlardı (Krilov, 2005; Fasmer, 1987). *Немец* olarak bilinen yabancılar arasında Hollandalı, İskoçyalı, Polonyalı, Danimarkalı gibi Avrupa menşei insanlar ağırlıktaydı (Chernikova, 2012). Hatta Çar Mihail Fyodoroviç (1596-1645) bir namesinde *немец* sözcüğünü bu anlamda kullanmıştır (Del'vig, 2011).

tefekkür edebilecek bir mizaçta değildi, tersine onun zihni somut bir sahada (atölye, rıhtım vb.) ve elleri bir şeyler kurcalarken daha işlekti. Sağlam bünyeli, canlı ve akıllı olan çarzâde çok erken yaşta marangozluğa, gemiciliğe, özellikle de askerliğe karşı olağanüstü bir ilgi duymuştur. Şöyle ki çarzâde askerlik oyunlarını ahşap asker figürleri veya oyuncaklarıyla değil, canlı insanlar ve gerçek mühimmat ile oynardı. Zamanın âdeti gereği çarzâde beş yaşına eriştiğinde kendisine birçok hizmetçi tayin edilirdi. Çarzâde Petro ise bu hizmetçileri tabur ve tugay gibi askeri birimlerine göre şekillendirip bir ‘ordu’ kurdu ki bu ordu tarihe "Eğlence Alayları" (*Потешные*) olarak geçmiştir. Kurduğu Eğlence Alayları'nı donatmak için çarzâde Kremlin'den tüfek, harp davulları, sancak, tabanca türünden çeşit çeşit gerçek savaş teçhizatı ısmarlardı. Ayrıca o "eğlence alayları" gerçek ordu gibi yönetirdi: Onlarla Moskova'nın civar köylerine doğru ‘sefer’e çıkar, onlara ‘savaş hazinesi’ni taşıtır, onları maaşa bağlar, çetin tatbikatlar düzenler, gerçek asker muamelesi yapardı. Hatta "askerlerini" ablukaya alıştırmak için bir nehrin kıyısına bir kale diktirir ve havan topları ve dönemin çağdaş kuşatma manevraları uygulattırdı (Klyuchevski, 1987-1990a; Kurat, 1948; Parşina, 2020; Azanchevski, 1859). Bu "oyunlar" çocuksu bir hevesten ibaret olmayıp dönemin çağdaş Avrupa ordu düzenini esas alan ciddi ve gerçekçi tatbikatlar niteliğindeydi; böylelikle çarzâde I. Petro oyuncu askerlerini dönemin çağdaş savaş taktiklerine alıştırmış oldu (Azanchevski, 1859). Gençlik yaşlarından itibaren çarzâde ile birebir aşına olan bu eğlence alayları daha sonra düzenlediği Batı eksenli ordu devrimleri sonucunda “Preobrajenski ve Semenovski Tugayları” (*Преображенский и Семеновский полки*) olarak Rusya'nın en seçkin ve sahada gerçekten yetkin birliklere dönüşecek ve kendilerini Azak Seferi, Narva ve Poltava gibi birçok savaşlarda ispat edeceklerdir (Kurat, 1948; Aseev, vd., 2017).

1.2. Petro'nun Hakimiyetine geçmesi ve Büyük Elçilik (1697-1698)

Darbenin ve birtakım gelişmelerin ardından İvan ve Petro birlikte çar ilan edilir ve çarların çocuk yaşta olmaları gerekçesiyle Prenses Sofya kendisini saltanat naibesi olarak ilan eder. Daha sonra İvan ve Petro'yu saraydan uzaklaştıran Çariçe Sofya gerçekte hâkim iktidarı kazanır. Ancak dış siyasetteki başarısızlıklar ve tüfekçi askerlerle cereyan eder birtakım gelişmeler nedeniyle Çariçe Sofya siyasi nüfuzunu kaybeder ve siyasi güçler gitgide Petro'nun yanında toplanmaya başlar. Bunun üzerine Sofya tutuklanıp rahibe manastırına kapatılır ve böylece Petro Sofya'nın siyasi nüfuzundan kurtulmuş olur. İvan bir müddet daha çarlık ünvanını koruyup ülkeyi resmiyette üvey kardeşi Petro ile yönetir ama kısa bir süre sonra hükümdarlığın tümü Çar Petro'nın eline geçer (Kurat, 1948; Vernadski, 2011). I. Petro 1697'de nihayet yıllardır hayâlini kurduğu Batı'yı seyahat etme fırsatını yakalar. Bu seyahat daha önceki yıllarda filizlenen eğilimlerin baş göstermesi olarak nitelenebilir. Nitekim I. Petro zaten kendini bildi

bileli Batı'dan gelen oyuncak, eşya, öğretmenler ve dilleriyle kuşatılmıştı ve öteden beri Batı dünyasını merak ederdi. 1697 yılında Avrupa'da Osmanlı'ya karşı bir müttefik bulma amacıyla özel bir elçi heyeti (*Великое Посольство*) kurulmuştu. I. Petro ise kimliğini ele vermemek için Preobrajenski Alayı yüzbaşısı "Petr Mihaylov" takma adını kullanarak bu elçi heyetine katıldı ve böylelikle onlarla birlikte Avrupa'yı keşfetmeye başladı. Ancak I. Petro Batı'ya bir turist olarak değil, eksik teknik eğitimini tamamlamak isteyen bir öğrenci olarak yola çıkmıştı. Ayrıca elçilik gerekçeli bu seyahat aslında Avrupa'daki ileri teknik gelişmelerini Rusya'ya aktarmak amacını da güdüyordu. Her ne kadar bu elçilik diplomatik bir başarı elde etmemişse de kuşkusuz I. Petro için çok verimli olmuştur: Ruslara gemiciliği öğretmek için birçok gemi yapımı ustaları ve deniz subayları buldurup maaş karşılığında Rusya'ya getirtmiştir. Ayrıca konakladığı her bir Avrupa kentinde oranın mevcut zanaatlerini büyük bir merak iştahıyla öğreniyor, çardan beklenmedik şekilde bizzat kendisi rıhtımlarda yabancı bir ustanın rehberliğinde çırak olarak dülger ve marangozluk yapıyor, Avrupa usulü askerlik ve özellikle topçuluk eğitimleri alıyordu. Hatta Köninsberg'teyken Prusyalı bir subay, I. Petro'nun topçuluk konusunda gösterdiği sebat, zekâ, ihtiyat ve cesaret sayesinde topçuluğu parlak bir şekilde öğrendiğine tanıklık eden bir diploma vermiştir (Klyuchevski, 1987 - 1990a; Kurat, 1948).

Görsel 4: Dülgerci Petro Anıtı (Царь-Плотник)
(<https://www.prilib.ru/item/681544>, fotoğrafçısı Valeriy Nikolaevich Gulyakin
(Валерий Николаевич Гулякин))



I. Petro, Almanya'nın *Coppenbrügge* kasabasında ilk kez Avrupa sosyitesiyle yakından tanışır. Alman prensesleri çarı güzel bir misafirperverlikle karşılarlar ama I. Petro bunun etkisiyle öylesine sere serpe davranmaya başlar ki şarapları kocaman Rus bardaklarıyla içmeye ve prenseslerle "Rus tarzında" (yani bir sosyete mensubunun alışkın olmadığı coşkulu bir şekilde) dans etmeye atılır, ayrıca on yaşındaki bir prensesi kulağından çekip saçlarını darmadağın eden "kocaman bir öpücük şaplatma" cüretini gösterir. Bir süre sonra umumi

eğlence için salona İtalyan şarkıcıların davet edileceği duyurulduğunda hükümdar müzikten haz almadığını itiraf eder. Buna karşılık kalburüstü derecede 14 çeşit zanaata hâkim olmakla gururlanarak prenseslere zanaat meşgalesinden nasır tutmuş ellerini gösterir. Avrupa sosyetesini o akşamdan arta kalan hatıralarda I. Petro'nun ne derece akıllı, meraklı ve eğlenceli olduğunu ama bunun yanında temiz ve zarafetle yemek yemediğini, nezaket kurallarını yadsıyarak kaba davrandığını dile getirirler (Klyuchevski, 1987-1990a; Kostomarov, 1992). Rus tarihçi V.O. Klyuçevski (*B.O. Ключевский*), I. Petro'nun Avrupa seyahatlerinin her bir durağında bir an önce o ülkenin atölyelerine (somut) koşmaya davranırken; kültür, sanat, felsefe, etiket gibi Avrupa'nın diğer soyut yönlerine karşı kayıtsız kaldığını belirtir. Diğer bir deyişle, Batı'nın medeniyetinden çok tekniği ile ilgilenirdi: "15 ay kesintisiz eğitim sonunda I. Petro Avrupa'yı boy boy gemi, iskele, fabrika, top ve tüfek gürüldeyen kocaman bir sanayi sitesi olarak algılıyor olmalıydı" (Klyuchevski, 1987-1990a). Tarihçi Akdes Nimet Kurat da bu görüşe katılmaktadır (Kurat, 1948). I. Petro'nun gençlik ve erken saltanat dönemini, başka bir deyişle, devrimler öncesi dönemindeki kişiliğini; saf merak duygusundan doğan zanaat, askerlik, gemicilik ve benzeri maddi yönelimler teşkil etmektedir ve çalışmanın sonraki bölümlerinde vurgulanacağı üzere bu çizgi çarın tüm hükümrânlığına yansımıştır. Uyku, yemek ve ziyafet dışında elleri mutlaka bir şeyler üretiyordu. Zanaata karşı merakı her zaman canlı olan I. Petro öğrenebileceği her bir işi, daha neye yarayacağını sorgulamadan, anında öğrenmeye can atardı. Uzaktan uzağa bir ustanın yaptığını gözlemleyerek öğrenmeye çalışanlardan değildi. Onun elleri karşı konulmaz bir istekle güdülenircesine derhal aletlere sarılır, birkaç hamlede yeni bir işi kavrardı. Cerrahi ve dişçiliğe de merak duyan I. Petro kendi devrinde denenmedik bir iş bırakmamış gibiydi. Vefatından sonra bizzat kendisinin yaptığı birçok eşyanının söz konusu zanaat ihtirasının tanığı olmuştur: tabaklar, sandalyeler, şilepler ve daha nice. En büyük tutkularından biri de donanma olmuştur. Önceki çarlar gibi I. Petro muazzam Moskova sarayında heybetli kıyafetle oturmuş hâlde emirler yazdırmak yerine sıradan bir dülgerci giyimiyle elinde balta bizzat kendisi iskelelerde, bazen de yönetim görevlerini savsaklayarak saatlerce çalışırdı. Gemi inşasını o derece öğrenmiştir ki temel aksamdan en ince teferruata değin bir gemiyi sıfırdan kendisi kurmaya kabildi (Klyuchevski, 1987-1990b; Vernadski, 2011).

1.3. 1698 isyanı

1698 Mayıs ayı İtalya'ya yol alacakken I. Petro, başkent Moskova'da patlak veren askeri isyanın (*Стрелецкий Бунт*) haberini alır. Hatırında 1682 olaylarının vahşeti canlanan I. Petro oldukça öfkelenir ve Moskova'ya döner dönmez günlerdir isyancıları araştırıp onları bizzat kendi elleriyle idam eder çünkü 'eski'nin yobazlığına bir kez daha tanık olmaya tahammülü

yoktur (Klyuchevski, 1987-1990a). Hukuk alanında doktorasını yapmış Rus Devlet Üniversitesi akademisyeni Martinenko Boris Konstantinoviç'in (*Martinenko Борис Константинович*) makalesinden edinilen bilgiye göre, I. Petro'nun söz konusu isyanı bastırışı hiç de ılımlı olmamakla birlikte Rus tarihinde devlet terörünün bir başka örneğini temsil etmektedir. Kaynaklara göre, 1021 kişiye soruşturma işlemine tabi oldu ki onlardan 799 kişi idama uğramış, hatta erginlik çağına erişmemiş 500 genç bile yaşları gereği idama çekilmeseler de burun ve kulakları kestirilip sürgüne gönderilmiştir. I. Petro isyancılara ve isyancı sanıklarına karşı gösterdiği şiddeti sonraki yıllarda da sürdürmüştür. Örneğin, 1699'da 695 kişi ve 285 çocuk da benzer şekilde cezalandırılmıştır. Sayı konusunda görüş birliği olmasa da kaynaklara göre Moskova'nın çeyreğe yakın ahalisi ya idam edilmiş, ya sürülmüş, ya şehrin civarında haydutluğa koyulmuş, ya da şehirden kaçmıştır (Martinenko, 2016; Kurat, 1948; Vernadski, 2011).

1.4. Kuzey Savaşı (1700-1721) ve Devlet Ülküsü

Kuzey Savaşı (*Северная Война*) genel hatlarıyla İsveç İmparatorluğu ile onun kimi topraklarını gasbettiği Polonya, Polonya-Litvanya Birliği (*Polish-Lithuanian Commonwealth*) ve Rusya gibi ülkelerin Baltıklar üzerindeki mücadeleleri olarak nitelenebilir. I. Petro bu savaşa girmek suretiyle Baltık Denizi'ne açılmayı ve böylelikle Avrupa ile ticari, kültürel ve teknolojik etkileşimlerde bulunmayı amaçlamıştır (İstoriya.RF, 2024a; Kurat, 1948). Ayrıca İsveç İmparatorluğu o dönem Avrupası'nda askeri bakımından en güçlü devletlerden biriydi ve Avrupa standartlarına bir asır geriden yetişemeyen Rusya'yı, onun müttefiklerini bir bir yendikten sonra pekâlâ işgal edebilirdi. Bu bakımdan Kuzey Savaşı Rusya için hayati bir öneme de sahiptir.

İşte Rusya ile Avrupa devletleri arasındaki askeri, ekonomik, akademik ve teknolojik uçurumu ve Kuzey Savaşı'ndaki durumu gören I. Petro, Devlet Ülküsü'nü tasavvur eder. Bu ülkeye göre özellikle o dönemin şartlarında Rusya'nın kalkınması için devlet askeri, ekonomik, akademik ve teknolojik bakımdan ne pahasına olursa olsun güçlendirilmelidir ve bu uğurda engel teşkil edebilecek dinî, ahlaki, örfi ve diğer kaygılar göz ardı edilmelidir (Vernadski, 2011). Bu doğrultuda I. Petro savaş zorluklarına rağmen bir dizi köklü ve kararlı devrimlere imza atmıştır.

1.5. Devrimler ve etkileri:

a) Ordu ve donanma

Moskova Rusyası muhafazakârlık kaygıları ve bir dizi karışıklıklar nedeniyle Avrupa'daki teknolojik gelişmelerini izlememiştir ki bu durum, Rus ordusunun Avrupa

standartlarından birkaç asırlık gerilemeye yol açmıştır. 18. yy'da Avrupa modern tüfekler, toplar ve okyanusları aşan modern gemilere sahip iken Rusya'nın daha yerli top teknolojisi ve donanması yoktu; ayrıca Rus askerleri, tüfekle silahlanmış olanlar dâhil, taktik, disiplin ve çağdaş teçhizattan yoksundular (Nefedov, 2017).

Görsel 5: Solda: Kuzey Savaşı döneminde İsveç topları Sağda İsveç piyade disiplinin yaklaşık betimi
(Sol: Ressamı Mark Grives (Марк Гривес) Sağ: <https://www.youtube.com>).

Görsel 6: Petro devrimleri öncesinde Rus ordusu: Soldan sağa asilzade süvariler, tüfekçi piyadeler ve yabancı paralı askerler (Rus belgeselinden bir kare: <https://www.youtube.com/watch?>).



Ordu ve donanma I. Petro için özel bir önem arz etmekteydi çünkü Kuzey Savaşı'nı kazanmak ve devlet adına tebaasına uyguladığı ağır mükellefiyetler sonucu çıkan isyanları bastırmak gerekmekte idi (Kurat, 1948). Dolayısıyla bütün saltanatı boyunca Rus ordusu ve donanmasını her şeyin üstünde tutmuştur, hatta diğer bütün yenilikler özünde ordu ve donanmanın gereksinimlerini gidermenin olduğu ileri sürülebilir (Kurat, 1948). I. Petro özveri, pratik düşünme ve kararlılık sayesinde (başta Eğlence Alayları olmak üzere) Rus ordusunu yenilemiş, yerli donanma ve topçuluğun temelini atmış ve böylelikle Rusya'nın askeri alanda geri kalmışlığını çok kısa bir süre içerisinde kapamıştır. Rus tarihçi Yevgeniy Viktoroviç Tarle (E.B. Tarle) bu durumu veciz bir şekilde şöyle betimlemektedir:

"(Rusya) İsveç'le uzun yıllar sürecektir mücadelelesine, bir an önce aşılması gereken çok elverişsiz teknik gerilik koşulları arasında başladı. I. Petro'nun askerlik düzlemindeki güçlü devrim faaliyetleri, şaşılacak kısa bir süre zarfında yeni bir ordu ortaya çıkarmıştır. Bu ordu, Petro'nun Batı askerliğinde bulabildiği en iyi yönleri ile eski usul askerliğin meziyetlerini kendi potasında eritmiştir. Henüz Birinci Narva savaşından sonra Ruslar yerli kaynaklar ve yerli ustalarla yerli askeri sanayi tesislerinde üretilmiş toplarla atış yapmaya başladılar bile. Ayrıca Rus denizcilik ustaları yerli tersanelerde; İngiltere, Hollanda ve Fransa'nınkinden pek de geri kalmayan yerli donanmayı kuruyorlardı" (Tarle, 2024, s. 7).

Görsel 7: Petro devrimleri sonrası Preobrajenski (Преображенские Полки) muhafız birlikleri
(https://technolog.edu.ru/public/userfiles/files/75/Mundiry_otechestva_sayt.pdf).



Görsel 8: "Принципиум" (Prinsipium) isimli galera, Rus donanmasının ilk büyük gemisidir.
(<https://meotyda.ru/node/92> sitesinden aktarılmıştır). Ressamı İ.Rodionov (И. Родионов).



b) Eğitim

Hükümdarın ülkeye getirdiği yenilikler askerlik ile kalmayıp Rusya'nın kültürel dokusuna da temas etmiştir. I. Petro memleketin birçok noktasında okullar açtırarak bilim ve teknik eksenli eğitimin halka açık olmasının zeminini hazırladı. Rusya'nın Kuzey Savaşı'nı kazanması ve genel olarak çağdaş Avrupa devletleriyle rekabet edebilmesinin profesyonel kadroları gerektirdiğini düşünüyordu ve eğitimin bir "devlet işi" olduğunu ilan ederek birçok eğitim kurumunu inşa etmiştir ve bizzat devlet hazinesinden eğitime ciddi yatırımlarda bulunmuştur. Böylelikle Rusya yerli mühendis, denizci, haritacı, topçu, subay ve daha nice profesyonel uzmanlara sahip olmaya başladı. Bu doğrultuda temelini attığı başlıca devlet kurumlarından birkaçı, Moskova'da 1701 yılında inşa ettiği ve cebir, geometri, matematiksel coğrafya, astronomi, gemi inşaatı ve denizcilik gibi pozitif ve pratik bilimlerin öğretildiği

Школа Математических и Навигацких Наук yani Matematik ve Denizcilik Bilimleri Okulu'dur (Gorosh'enova, 2005). Hükümdar aynı zamanda hem eğitim-öğretim, hem de bilim-teknik araştırmaların yapıldığı *Академия Наук* (Bilimler Akademisi) kurumunu tesis etti. Ders vermek için Leonhard Euler, Daniel Bernoulli ve Georg Wolfgang Krafft gibi devrin ünlü Avrupalı bilim adamlarını davet ettiği ve kayda değer devlet desteği sağladığı bu akademi önde gelen bilimsel Avrupa kurumlarıyla boy ölçüşebilir duruma yükseldi (İstoriya.RF, 2024b; Parşina, 2009). I. Petro bu akademi ile yakından ilgilenir ve onun işleyişini takip ederdi. Hatta bazen I. Petro akademiden mezun olacakları bizzat kendisi sınava tabi tutardı (Se Syuefen ve Chjan Yuye, 2004). Ancak şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki I. Petro'nun tesis etmeye çalıştığı eğitim kurumları ağırlıklı olarak teknik veya bilimsel bir mahiyet taşımıştır; yoksa sanat, toplumbilimi, felsefe gibi Avrupa'nın kültürel mirasını göz ardı etmiştir (Kurat, 1948).

Görsel 9: I. Petro öğrencileri sınava tabi tutuyor.

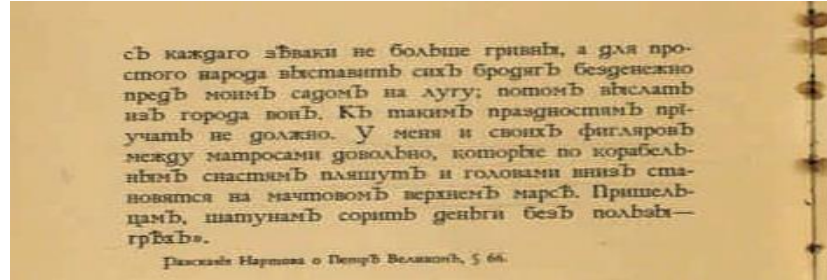
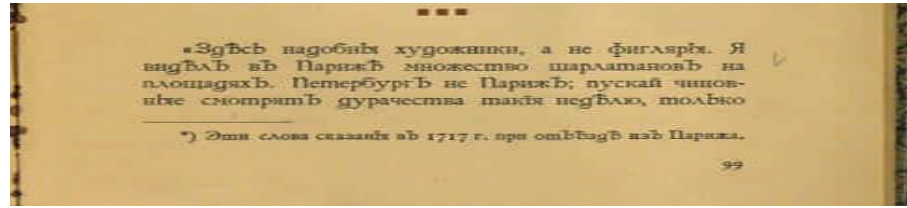
(<https://historyrussia.org/tsekh-istorikov/pjotr-i> Ressamı: Yuriy Kushevski (Юрий Кушевский) 2005).



I. Petro'nun devlete eğitimli kadro yetiştirme çabalarının bir diğer önemli ayağı, dvoryan gençlerini teknik konularda eğitim almaları için Avrupa'ya göndermek ve Avrupa'dan getirdiği yabancı uzmanlara Ruslara teknik bilgiler öğrettirmektir (Kurat, 1948)⁴ Ancak şunu göz önünde bulundurmak gerekir ki I. Petro kör Batı taklitçiliğine ve bilinçsiz Avrupa hayranlığına kapılmış değildir, onun Avrupa ile temasa geçmesini güden yalnızca teknik ve bilimsel birikimdi ve bu birikimleri yabancı uzmanlar aracılığıyla mümkün olduğunca kendi tebaasına kazandırmaya çabalandı (Benda, 2017). Bu noktayı irdelemek için onun şu sözlerine başvurulabilir:

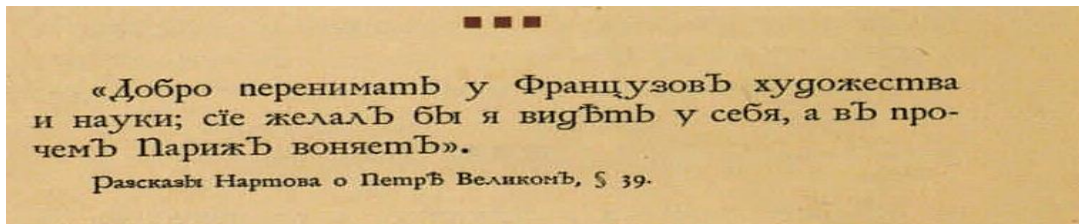
⁴ Hükümdar konu ile ilgili birtakım yasal düzenlemelerde bile bulunmuştur. Örnek olarak Nisan 1702 tarihli *Манифест Петра I О Приглашении Иностранцев На Поселение В Россию* düzenlemesidir. <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/65202>

Görsel 10: Birincil kaynaktan I. Petro'nun ilgili sözleri
(Stroyev vd., 1910, s. 99-100).



"Rusya'ya uzmanlar gerek, soytarılar değil. Ben Paris'in meydanlarında birçok soytarı gördüm. Petersburg Paris değildir, her ne kadar memurlar bu bayağılıkları bütün hafta seyretse de. Soytarıya fazla para vermeyin, tersine bu serserileri fakir bırakıp benim bahçemin çalılarında teşhir edin ki halka ibret olsun, sonra da onları kentten kovun. Bu tür boş ve saçma şeyler halkımıza bulaşmasın. (...) Yarar sağlamayan yabancı soytarılar para vermek günahın ta kendisidir" (Stroyev vd., 1910: 99-100).⁵

Görsel 11: Birincil kaynaktan I. Petro'nun ilgili sözleri
(Stroyev vd., 1910, s. 100)



"Yeter artık Rusya'nın şu kokuşmuş Paris'ten teknik ve bilim ithal ettiği! Ben bu yeteneklerin daha çok Rusya'nın bizzat kendisinde olmasını diliyorum" (Stroyev, vd., 1910, 100)

c) 14 Dereceli Rütbe Sistemi (Табель О Рангах)

I. Petro'dan önce Moskova Rusya'sı toplumu genel hatlarıyla üç sınıftan oluşurdu: Soylu kesim olan dvoryanlar (дворянство), tüccarlar ve zanaat, çiftçilik gibi yüksek eğitim veya

⁵ Aksi belirtilmediği müddetçe çeviriler tarafımızca yapılmıştır.

sermaye gerektirmeyen işlerde çalışan geniş köylü tabakası veya serfler (*крепостные крестьяне*). Soylular *поместье* (pomest'ye), yani devlet hizmeti müddetince gelirlerinden yararlanan arazi veya *вотчина* (votçina), yani atadan miras olarak alınan ve gelirlerinden yararlanan araziye sahiptiler. Kendi arazilerinde ise dvoryanlar sahip oldukları serflerini çalıştırdılar. Görüldüğü üzere votçinası olan bir dvoryan devlete hizmet etmek zorunda kalmıyordu çünkü arazi onun mülkü olup tüm geçimini sağlamış oluyordu. I. Petro dvoryanları devlet hizmetine teşvik etmek, hatta bir yönüyle de mecbur bırakmak için 1714 yılında pomest'ye (*поместье*) ile votçina (*вотчина*) arasındaki farkı kaldırıp tek bir biçime “*имение*” (*имение*) getirmiştir ve veraset yoluyla ancak bir oğula geçen bir arazi olarak tesbit etmiştir. Buna göre toprak sadece büyük oğula geçerdi, kalan kardeşler ise geçimlerini sağlamak için devlet hizmetine teşvik olunurlardı. Devlet hizmeti askerlik (ordu ve donanma) ve rütbe (valilik, bürokratik ...) olarak dallanırdı ve her bir dal 14 dereceye ayrılırdı. Soy itibarıyla yüksek dvoryanlar ile aşağı dvoryanlar arasındaki fark kaldırıldı; soyu ne olursa olsun bütün dvoryanlar kariyerlerine en aşağı dereceden başlamak durumundaydılar. Kariyer basamaklarından yukarı tırmanmak ise ancak mesleki başarılar sayesinde mümkündü. Ayrıca askerlikte en alt dereceye ve sivil dalda 8. dereceye kadar yükselen herkes eşi ve çocuklarıyla dvoryan kesimine dâhil oluyordu. Özetle dvoryanlar için soy durumları önemini yitirmiş ve bunun yerine gerçek mesleki başarı daha belirleyici olmuştur. Böylelikle I. Petro devlet bünyesindeki liyakat sorununu çözmeye çalışıyordu (Kurat, 1948; Vernadski, 2011).

Tablo 1: 14 Dereceli Rütbe Sistemi. Sol sütunda askerlik (*воинский*), sağ sütunda ise memurluk (*служебный*) dalına ait rütbelere (<https://istoriarusi.ru/car/tabel-o-rangah.html>).

1	Генералиссимус. Фельдмаршал		Канцлер	
2	Генерал от артиллерии, инфантерии и кавалерии	↑	Действительный тайный советник	↑
3	Генерал-лейтенант	↓	Тайный советник	↓
4	Генерал-майор	↓	Действительный статский советник	↓
5	Бригадир	↓	Статский советник	↓
6	Полковник	↓	Коллежский советник	↓
7	Подполковник	↓	Надворный советник	↑
8	Майор	↓	Коллежский асессор	↓
9	Капитан	↑	Титулярный советник	↓
10	Штабс-капитан	↓	Коллежский секретарь	↓
11	—	↓	Сенатский секретарь	↓
12	Поручик	↓	Губернский секретарь	↓
13	Подпоручик	↓	Сенатский регистратор	↓
14	Прапорщик	↓	Коллежский регистратор	↓

— права потомственного дворянства — права личного дворянства

d) Metalurji

I. Petro kurduğu yeni Rus ordusunun barutlu silahlarının lojistiğini sağlamak için maden yatakları işletmelerine büyük önem verdi. O dönemde hâlihazırda iki büyük maden işletme merkezleri bulunuyordu: *Олоновецкий* (Olonovetski) ve *Центр* (Merkez) olarak bilinen

Кашильско-Тулский (Kaşil'sko-Tul'ski). Ancak bu merkez çeşitli nedenlerle devletin ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdaydı. Bunun üzerine I. Petro Ural bölgesini sanayileştirmeyi hedefledi. Özellikle bu bölgeyi seçmesi; ekmek fiyatlarının düşüklüğü (işgücünü çekmek açısından önemli), birçok yerli madenci ve demircilere sahip olması ve yerli halkın genel olarak madencilikle ilgilenmesi gibi nedenlere dayanırdı. I. Petro'nun girişiminden önce bu bölgede zaten madencilik işletmeleri bulunmaktaydı ancak Ural'ın doğal zenginlikleri sistematik bir şekilde işlenmiyor ve sadece şahıs şirketler tarafından neredeyse ilkel yöntemlerle işletiliyordu (Zapari, 2016). İşte hükümdarın katkılarıyla başka bölgelerde olduğu gibi, Ural bölgesinde birçok fabrika kurulmuştur. Öncesinde Rusya'da sadece 21 fabrika varken I. Petro'nun katkılarıyla bu sayı 233'e çıkmıştır. (Lyash'enko,1956 ve Rojkov, 1928) Böylelikle Rus ordusu ateşli silah donanımı sağlam bir zemine oturmuş, İsveç başta olmak üzere diğer Avrupa devletlerinden maden ithalatı bakımından bağımsız olmuştur (Tarle, 2024).

Görsel 12: Maden İşletme Tesisleri (<https://rodinananeve.ru/pyotr-i-czar-industrializator/>).



e) Yazı ile ilgili yenilikler

I. Petro modernleşme devrimleri bağlamında dil düzlemine de odaklanmıştır. Rus tarihinde yazı dili 10. yüzyılda Rusların Hristiyanlığa geçişlerine dayanır ve o tarihlerden itibaren ancak Hristiyan dinî eserler yazıya geçilegelmiştir. Böylelikle yazı dili dinî metinlerin egemenliğinde gelişmiş, Kilise Slavcası (*церковнославянский язык*) ortaya çıkmış ve yazı dili ile konuşma dili arasındaki uçurum artmaya başlamıştır. I. Petro, önderliğini yaptığı modernleşme devrimleri bağlamında birçok dekoratif unsurlarını barındıran ama bu özelliğinden de matbaa baskısını zorlaştıran Kilise Slavcası'nı ulusal ve uluslararası iletişimi tökezlediğine hükmetmiş ve gerek daha standart ve sade kılma, gerek Rusya'nın yurtdışıyla olan ekonomik ile kültürel ilişkilerini geliştirme açısından alfabe devrimini gerçekleştirerek "sivil

yazı" (*гражданский шрифт*) geliştirmiştir. Sivil yazıyı resmî kurumlarda zorunlu kılarken Kilise Slavcası'nı yalnızca ruhbanlar sınıfına bırakmıştır (Serdar, 2023).

Görsel 13: Sivil yazı (solda) ve Kilise Slavcası (sağda) yazısından birer örnek
(soldaki için: Serdar, 2023, s. 1370; sağdaki için: <https://blagogon.ru/digest>).



f) Çeviri

Söz konusu kültürel devrimlerin bir diğer ayağı çeviri faaliyetleridir. I. Petro Avrupa eserlerinin Rusçaya çeviri çalışmalarını teşvik etmiş ve önceliği savaş sanatı, mimari, matematik, astronomi, coğrafya, mühendislik gibi "faydalı", diğer bir ifade ile pratik ve teknik bilgi içeren kitaplara vermiştir. Hükümdarın söz konusu çeviri faaliyetlerindeki bu öncelikleri ve temel motivasyonu çeviri yöntemlerini büyük ölçüde belirlemiştir. Şöyle ki çevirilerin güttüğü amaç bilgi vermek olunca çevirinin asıl metninden yapılmayıp ikinci hatta üçüncü dilden yapılmasında sakınca görülmemiş, metin mümkün olabildiğince "anlaşılır" hale getirilmeye çalışılmış ve kaynak metindeki "fayda" sağlamayan "gereksiz" parçalar atlanmıştır. Örneğin, I. Petro eline tarım konulu bir kitap alınca “Almanların kaleme aldıkları kitapları faydasız hikâyelerle doldurdukların”dan hoşnutsuz olmuş ve çevirmenden "faydasız" bölümlerini çıkartmasını talep etmiştir. Sonuç olarak, I. Petro dil düzleminde de işlevsellik ve pratikliği öncelemiştir (Şener, 2013).

g) Serfler

Ne yazık ki bu devrimlerin çoğu sosyete mensubu olmayan geniş halk kitlelerin huzuru pahasıydı. Dönemin Rus toplumunda üretim ve vergi ile yükümlü, asalete dayalı imtiyazları taşımadığından en alt sosyal tabakayı ve ülke nüfusunun %92'sini oluşturan ‘крестьяне’ yani serfler özellikle Kuzey Savaşı çalkantılarına ve devrimlerin çoğu ekonomik yüküne katlanmak zorundaydılar. Çiftliklerinden zoraki alıkonan on binlerce köylü ya askere alınıyor ya da kale inşasında çalışıyor, rıhtımda amelelik yapıyor, kanal ve hendek açıyor, ülkenin nehir şebekesi üzerinden mühimmat ve diğer malzemeleri cepheye taşıyor (*подводная повинность*) veya sanayi tesislerinde işgücü ihtiyacını karşılamak için fabrikalara gönderiliyordu. Bu işçilerden önemli bir kesimi, çetin çalışma şartları ve gurbet özlemi nedeniyle ya hayatını yitirmiş ya da

Rusya'nın diğer bölgelerine ve komşu ülkelere kaçmıştır (Gluhovski, 2006) Dahası I. Petro, Kuzey Savaşı gerekçesiyle halkın önemli bölümüne yüklettiği kale inşaatı, rıhtımda amelelik, nehir taşımacılığı türünden ağır yükümlülükleri savaşı kazandıktan sonra bile feshetmemiştir, nitekim savaşın bittiği 1721 yılından sonra bununla ilgili bir yasaya imza atmamıştır.

I. Petro'nun siyaseti serf kitlelerin hem gündemine hem de geleceğine olumsuz ve kökten bir şekilde yansımıştı. Tarihçi Oleg Yuryeviç Yahşiyen makalesinin "Öz" bölümünde şöyle yazar: "I. Petro'nun veraset ile ilişkin kanunun (*Указ О Единонаследии*) tahlili ve onun genel tarihi süreç içerisindeki değerlendirmelerden çıkarılabilir ki soylu kesiminin (*дворянство*) devlet hizmetinden muaf kılınması, genel olarak, sosyetenin imtiyazlarının aşırı genişlemesine ve özellikle sahibi oldukları topraklardaki serf halklarına neredeyse şartsız tahakkümlerine yol açtı. I. Petro'nun Vergi Devrimi ise soyluların zaten vergi ve askere alımlarıyla yükümlü serf halklarına kendilerine tam bağımlı köle muamelesi göturmelerine zemin hazırladı" (Yahshiyen, 2021). Tarihçi Akdes Nimet Kurat da savaş ve devrim gerekçesiyle istismar edercesine ahaliden çok vergi alındığını, ahalî arasında görülen küçük bir itaatsizliğin çok ağır bir şekilde cezalandırıldığını kaydetmektedir (Kurat, 1948). I. Petro'nun siyasetinin halkın alt tabakaları açısından birçok olumsuz sonuçlara yol açmış olduğu konusu aşağıdaki gibi örneklenebilir:

Rus ordusunun insan kaynağı gereksinimini sağlamak için I. Petro serfler (*крепостные крестьяне*) arasından zorunlu askere alım gerçekleşmiştir. Ancak hizmet süresi ömür boyu olduğu için bu askere alım süreci sadece askere alınacak gençler için değil, aynı zamanda asker gönderen aile için de büyük bir zorluk arz ediyordu. Şöyle ki Rusya'nın coğrafi şartlar gereği çiftçi ancak nisan-mayıs ile ağustos-eylül arasında ekinlere bakabiliyordu nitekim yılın yarısı ve kimileyin de çoğunda çetin kışlar hakim oluyordu. Dolayısıyla yeteri kadar araziye ekip işlemek için Rus çiftçisinin vakti oldukça kısıtlıydı ve doğal olarak kendi emeğine güvenmek zorundaydı. Kuzey Savaşı sırasında köylü erkeklerin önemli payının askere alınması, insan gücünü kurutmak açısından, çiftliklerinde kalan serf ailelere ağır bir yük olmuştur (Gluhovski, 2006). Devletin halkına yüklediği bu tür zorluklar, Rusya için hayati bir önem arz eden Kuzey Savaşı bağlamında bir dereceye kadar anlaşılabilir ancak I. Petro'nun bu yasal düzenlemesinin yan etkilerine karşı takınmış olduğu tavır evrensel insani değerleri çiğnemektedir. Vergilerin artırılması (ortalama olarak üç kat) ile çoğu köylü fakirlik durumuna düştü (Potepalov, 2016), ayrıca askere alım koşulları köylü erkeklerden süresiz olarak yoksun bıraktığı için bekar erkeklerin ve dul kadınların sayısını artırdı. Köylüler vergi yükünden ailesinin geçimini sağlayamıyorlardı; dul kadınlar ise kocaların yardımı olmadan hem kendilerine, hem de çocuklarına bakamaz oldular. Bu nedenle köylüler eşsizlikten çocuklarını ya rastgele birilerine

bırakıyorlar ya da evden kovuyorlardı. Mağdur Rus kadınların I. Petro'dan şu yakınmaları, onların düştükleri feci durumu veciz bir şekilde gözler önüne sermektedir: "Böyle bir adama hükümdar denir mi? Halkı malından etti, kocalarımızı askere götürdü, bizi ise çocuklarımızla tek başına bırakıp ömür boyu cefa çekti." Böylelikle ülke çapında korumasız, bakımsız ve gayrimeşru çocukların sayısı ciddi oranda katlandı, o kadar ki 18. yüzyılın başında bu durum bir devlet sorunu olarak değerlendirilmeye başlandı (Potepalov, 2016). Bu çocuklar aileleri tarafından bakılmadıkları için dilencilğe, eşkiyalığa, hırsızlığa başvuruyorlardı. Kimileri açlıktan ölürken kimi evlilik dışı doğan bebekler de onları doğuranlar tarafından öldürülüyordu.

I. Petro bu toplumsal soruna ciddiyet ile yaklaşmıştır ve konu ile ilgili birçok yasal önlem almıştır ancak hükümdar bu önlemlere o sahipsiz çocuklara merhamet etmekten çok uzun vadede devletin askeri insan kaynağı ve işgücü ihtiyacını karşılamak için girişmiştir (Sklyar, 2008). İleride görüleceği üzere, bir insanın değerini ancak onun çalışma kapasitesi ve iş gücünün pahası ile belirlendiğini düşünmekteydi (Potepalov, 2016). Ülke nüfusunun azalması endişeleriyle hareket eden I. Petro o sahipsiz çocukları korumak için 31 Ocak 1712 tarihli bir düzenlemeye imza atar (*Об учреждении во всех губерниях госпиталей*). Buna göre kamu sosyal yardım kuruluşları (*госпитали*) kurulacak, evlilik dışı doğan çocuklar askeri yerleşimlere alınacak ve kendisine özel bütçe ayrılan ihtiyar kadın ve dullar tarafından bakılacaktı (Mikirtichan, 2012). Ancak bu düzenlemenin hayata geçtiğine dair bir buluntuya rastlanmamaktadır, ayrıca sorun gerçekten çözülmemiş olacaktı ki I. Petro aynı konu ile ilgili başka bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duymuştur. Bu durumun sebebi, I. Petro'nun düzenlemenin yürürlüğe geçilmesi için yeteri kadar bütçe ayırmamış olmasıdır (Potepalov, 2016). Hükümdarın 4 Kasım 1715 tarihli daha kapsamlı düzenlemesine göre evlilik dışı çocuk doğuran kız ve kadınlar çocuklarını öldürmek ve "gayrimeşru yerlere salmak" yerine ilgili sosyal yardım kuruluşlarına gizlice pencere üzerinden teslim edecek, çocuklarını öldürmeleri durumunda ise çok feci bir şekilde idam edileceklerdir. Söz konusu sosyal yardım kuruluşlarının parasal ihtiyaçları ise valilikler tarafından dolaylı gelirlerle (*неокладный*)⁶ karşılanacaktır (Potepalov, 2016). Bu düzenlemede dikkat çeken nokta, sosyal yardım kuruluşların ihtiyaçları için dolaylı gelirler tahsis edilmesidir, bu durum söz konusu kuruluşların finanse edilmesine pek de önem verilmediğini göstermektedir. Ayrıca Moskova Yetimhanesi (*Московский Воспитательный Дом*) resmî bir kuruluş olarak tanınmasına rağmen gerçekte sabit olmayan sübvansiyonlar (*вспомоществования*) almıştır (Bistrov, 2011). I. Petro'nun 1712, 1717, 1721 ve 1722 tarihli

⁶*неокладный* teriminin tanımı şu makalenin (Vorodyuhin, 2015, s. 2) ikinci sayfasına başvurulabilir: "Департамент неокладных сборов был создан 15 апреля 1863 г. для управления косвенными (неокладными) налогами."

düzenlemelerine göre "serserilik" ve dilencilikte bulunan küçük yaşta çocuklar (*малолетные*) ceza olarak bedensel işkencelere uğratılıp fabrikalara işçi olarak gönderilecekti (Anisimov, 2008). Hükümdarın bizzat kendi devrimleri nedeniyle (ağır vergiler ve askere alım şartları) sefalet düşenleri, özellikle de çocukları cezalandırması son derece tartışmalı bir tavrıdır.

Birçok yasal düzenlemeye karşın I. Petro'nun önlemleri umulan sonuçlar getirmemiştir ve ülkede sefil, serseri ve sahipsiz çocukların sayısı sürekli artmıştır. Bunun üzerine öfkeye kapılan I. Petro 1718 tarihli talimatla sefillik ve sahipsiz çocuk sorununu son derece kaba ve fevri bir çözmeye çalışır: Erginlik yaşına erişmemiş çocuklar sopa ile dövülerek çalıştırılmak üzere yaka paça fabrikalara atılacaktı (Potepalov, 2016). Doğrusu hükümdarın kurduğu sosyal yardım kuruluşlarının ne derece yaygın ve etkili olduğu kesin değildir. Dahası bu kuruluşların kabul ettiği çocukların sayısı artmaya devam ediyordu, öyle ki 1724 yılında Moskova'nın bir bölgesinde yaşı sekizi geçmeyen 865 çocuk kayıtlı bulunmuştur. Mihail Lomonosov 'un 1761 yılında Graf İ. İ. Şuvalov 'a yazdığı mektubunda, I. Petro'nun düzenlemeleri hiç olmamış gibi, ülkede korumasız ve bakımsız çocuklar için sosyal yardım kuruluşlarının kurulması gerektiğini düşünmüştür (Bistrov, 2011). Özetle I. Petro sahipsiz ve kimsesiz çocuk ve sefillik sorununu ciddiye almış ve buna yönelik birçok düzenlemede bulunmuştur ancak Devlet Ülküsü gereği devletin bütçesini ağırlıklı olarak askerlik, donanma ve sanayi gibi "devlet" alanlarının ihtiyaçlarına tahsis etmeye devam etmiş, kurduğu sosyal yardım kuruluşlara ise ancak arta kalan "kııntıları" ayırmıştır. Bu nedenle söz konusu toplumsal sorunu çözememiştir (Potepalov, 2016). Başka bir deyişle, bu bakımdan Devlet Ülküsü'nü adalet ve insan haklarına yeğlemiş, devletin çıkarları düşünmekten evrensel insani değerleri göze almamıştır. Hükümdar halk ile ancak devrim ve savaşlarının ekonomik ve askeri ihtiyaçlarını nasıl karşılayabileceği bakımından ilgilenirdi ve Devlet Ülküsü ile aşırı meşgul olduğundan kendi siyasetinin halka neler yaşatabileceğinin pek de farkında değildi (Gluhovski, 2006).

h) Rüşvetçilik

I. Petro devlet görevlileri arasında rüşvetçiliğin ne derece yaygın olduğunun ve bunun devletin gelişimini sürekli tökezlettiğinin bilincindeydi. Buna karşı hükümdar baskıya dayalı birtakım önlemler almıştır ki bunlardan başlıcaları rüşvetçilere çetin ceza yasaları düzenlenmesi ve "fiskal memurluğudur" (*фискальная служба*). Bu hizmete göre "fiskal" (*фискал*) adındaki görevliler rüşvetçilikle uğraşan devlet görevlilerini gizlice hükümete bildirir, böylelikle ilgili kişiler çetin bir şekilde cezalandırılır. Fiskallere devletten maaş bağlanmazdı, ihbarları doğrulandığı takdirde de suçlunun ödediği para cezasının üçte birini alırlar ve geçimlerini bu şekilde sağlardı. Fiskaller arasında özellikle Aleksey Yakovleviç Nesterov sivrilmisti. Uzun

süre boyunca devlete olan bağlılığından kuşku ettirmeyen A. Y. Nesterov, sayısız rüşvetçiyi ifşa ederek I. Petro'nun güvenini kazanmıştı. Ancak ne rüşvet-karşıtı yasal düzenlemeler, ne de fiskaller devlet içindeki rüşvetçiliğini engelleyebilmiştir. Kaldı ki bir noktadan sonra, o adı geçen "sadık ve başarılı ihbarcı" Nesterov dâhil, fiskallerin kendileri bile rüşvet suçunu işleyerek devletin hazinesini sömürmeye başladılar (Gridnev, 2023). Tarihçi Martinenko de bu konuya şöyle değinmiştir: " I. Petro ... devrimleri öyle düzenledi ki sosyete mensubu 'ülkü arkadaşları' o zamana kadar görülmemiş çapta rüşvet ve hazine kaçakçılığı işliyorlardı. I. Petro' devrinde devlet maliyesini insafsızca çalanlar arasında Rusya'ya davet edilen 'medeni' Avrupalı uzmanlar da vardı" (Martinenko, 2016). Bu noktada karşımıza şu soru çıkmaktadır: Yüce ülküsü devlet olan, devlete her türlü özveride bulunmaya hazır bulunan, devlete karşı işlenmiş suçları derhal olağandışı vahşet içinde cezalandıran, rüşvet sorununu ciddiye alıp konu ile ilgili 392 düzenlemeye imza atan I. Petro (Chernikova, 2021) nasıl olur da kendi ülkesinde rüşvetçiliği engellememiştir? Bu sorunun cevabı I. Petro'nun yozlaşmış sosyal şartlar karşısındaki acziyetinden çok onun rüşvetçilere karşı takındığı adaletsiz tavrıdır. Rus tarihçi Dmitri Olegoviç Serov'un araştırmaları, *Сенат* (Senat) denen Rus adli kurulunun devletin en yüksek kademelerinde yer alan devlet erkânına karşı yürüttüğü rüşvet davalarını irdelemektedir. Fyodor Matveeviç Apraksin, Aleksandr Daniloviç Menşikov (А.Д., Petr Pavloviç Şafirov, Yakov Fyodoroviç Dolgorukov gibi devrimlereönemli katkılarında bulunmuş ve böylelikle yüksek kariyer basamaklarına tırmanmış olan I. Petro'nun "ülkü arkadaşları" da rüşvet ve genel olarak resmi yetkilerin suistimalini içeren diğer birçok suçların sanığıydı. 44 üst düzey merkezi yöneticiden (*руководителей центральных органов отраслевого управления и суда*) 14'üne (%32) ve 32 eyalet yöneticisinden (*губернаторы*) 16'sına (%50) yukarıda sayılan suçlar hakkında dava açılmıştır (Serov, 2005). Üst düzey yöneticilerin önemli payının böylesi feci davalara konu olması başlı başına ülkedeki rüşvet ve resmi yetki suiistimallerin ne derece yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca sadece 1713 yılının temmuz-ekim ayları arasında fiskallerin ihbarıyla 107 dava açılmıştı (Gridnev, 2023). Ancak onlarca kanıt ve kesinliğe rağmen rüşvet suçlarını işleyen üst düzey yöneticilerin çoğu gerçek anlamda cezalandırılmadı. Araştırmacı Tatyana Vasilevna Çernikova'nın belirttiği üzere, I. Petro'nun rüşvete karşı düzenlediği cezalar ancak toplumun alt ve orta tabakalarından suçu işleyenlere uygulanırdı fakat I. Petro'nun yakın çevresini oluşturan üst düzey yöneticilerin davaları bir şekilde "sarkıyordu" (Chernikova, 2021). Üstelik I. Petro'nun kendisi bunlara göz yumuyordu veya cezaları olması gerekenden daha da yumuşatıyordu. Örneğin, devrim ve savaşlarına en etkin bir şekilde katılanlardan ve dolayısıyla hükümdarın güvenini kazanan Menşikov, yeni başkent Petersburg inşası esnasında resmi dairelerin olacağı mahalde kendine muazzam bir saray

kurdurmuştur – hem de devlet parasıyla" (Martinenko, 2016). I. Petro bunun üzerine şöyle demiştir: "Mevzu insan hayatı ve şerefi olunca adalet, yargılanın hem suçlarını hem de vatana olan katkılarını tarafsızlık terazisinde tartmayı gerekli kılar... O⁷ise ileride bana lazım olacak." I. Petro'nun böyle bir adama daha sonra 'rüşvetle mücadele' vazifesini ataması da doğrusu şaşkınlık uyandırır (Kultura.RF, 2024a) [Menşikov'un konu ile ilgili suçların teyit ve ayrıntıları için (bkz. Gridnev, 2023); (Chastuhina, 2022); (Chernikova, 2021)]. Hükümdar aynı zamanda hakkında da birçok soruşturma yürütüldüğü Ya. F. Dolgorukov (Serov, 2005)'un içler acısı suçlarını görmezden geliyordu (Serov, 2006). Benzer şekilde resmi yetkilerini korkunç çaplarda suistimal eden P.P. Şafirov'un 'un idam cezası çarın iradesi tarafından Sibirya'ya sürgün olarak değiştirildi ancak Şafirov gerçekte iklim şartları hiç de o kadar çetin olmayan *Нижний Новгород* bölgesine gönderildi (Chernikova, 2021), böylece onun sözde "sürgün cezası" bir emeklilik tatiline dönmüş oldu. I. Petro'nun buna benzer tavırları diğer üst düzey yöneticilere de yönelikti (Serov, 2006). Bunun tek istisnası I. Petro'nun *братей* (kardeşim) diye çağırdığı Matvey Petroviç Gagarin yukarıda adları geçen Menşikov, Şafirov ve Dolgorukov gibi devlete önemli hizmetlerde bulunduğu için yüksek mevkilerde görev almış ama öte yandan da el altından rüşvetçilik yapmış bir devlet adamıdır. Ancak Gagarin, diğerlerinden farklı olarak I. Petro tarafından hakkıyla cezalandırılmıştır. Araştırmacı Chernikova bunun nedenini, Gagarin'in devlete karşı ihanet girişimlerinde bulunması, I. Petro'nun ise kendisine ülkü edindiği devlet idealine karşı olan bu girişimi affetmemesi ile açıklar (Chernikova, 2021). I. Petro'nun maiyetindeki devlet adamlarının rüşvetçiliklerine göz yummasını, hükümdarın onlarla kurduğu arkadaşlık bağlarıyla veya buna benzer duygusal yönelimlerle açıklamak isabetli değildir. I. Petro için devlet ideali, kendi hissiyatları dâhil, her şeyin üstündedir ve özellikle devlet konusunda taviz vermemekle bilinir. Dahası, I. Petro'nun öz oğlu Aleksey Petroviç (1690-1718) ile olan ilişkisine de dikkat çekmek gerekir. Hükümdar, oğluna Devlet Ülküsü anlayışını kazandırmak için onu devlet işlerine dâhil etmeye çalışır. Mesela I. Petro 1704 yılında düzenlediği askeri sefere çıkarken kendi oğlunu da yanına almış, ayrıca ona savunma işleriyle ilgili birtakım görevler vermiştir. Fakat Petroviç birtakım özel nedenlerden dolayı bu devlet işlerine hiç ısınmamış ve babasının devrim hareketlerine kayıtsız kalmıştır; böylelikle hükümdar ile oğlu arasındaki gerilim gitgide artmıştır. Bu gerilim zirve noktasını Petroviç'in ülkeden kaçmasıyla bulur. Sonunda I. Petro devlet düşmanlarıyla iş birliği ve devlete karşı

⁷ Menşikov kastedilmektedir (yazarın notu).

ihanet suçları gerekçesiyle oğluna işkence ettirmiş, onu sert bir şekilde cezalandırmış ve idam cezasına çarptırmıştır (Prilib.ru, 2024a; Anisimov, 2024; Vernadski, 2011). Peki devlet idealine bu derece sadık kalan I. Petro aynı tavizsizliğini neden maiyetindeki rüşvetçilere karşı sergilememiştir? Bunun cevabı yine I. Petro'nun Devlet Ülküsü anlayışında yatar. Hükümdar biliyordu ki ülke çapında başlattığı devrimlerin sürdürülebilirliği, eğitilmiş ve yetenekli kadroyu gerektirir; bu kadro ise o dönemde Menşikov, Şafirov, Dolgorukov, Apraksin gibi devletin yüksek kademelerinde görev yapan yetenekli ve donanımlı kişilerden oluşur. I. Petro bu devlet erkânını çok ciddi gerekçelerle de olsa cezalandırmanın devrim hareketlerini tökezleteceğinin bilincindeydi. Araştırmacı Çernikova ise bu durumdan hareketle devlet erkânı arasındaki rüşvetçiliğin görmezden gelinmesinin, I. Petro'nun önderliğini üstlendiği devrim hareketlerini gerçekleştiren o kadronun sadakatini tutan bir kontrol mekanizması sayıldığını çıkarsamaktadır (Chernikova, 2021). Öte yandan ülkedeki rüşvetin büyük çoğunluğu yetenekli ama ahlaksız kadro yüzünden gerçekleştiği için onca önlemlere rağmen devletin hazinesi sömürülmeye devam ediyordu. I. Petro da bunu serf, yani halkına ağır maddi-manevi vergiler yükleterek telafiye çalışıyordu. Özetle, I. Petro rüşvetçilik konusunda da Rusya'nın ancak güçlü ekonomi, askerlik, donanma ve akademik eğitim ile kalkınacağını savunan Devlet Ülküsü'nü, adalet ve insan haklarına yeğlemiştir.

i) Din

I. Petro 1682 Olayları'ndan beri ruhbanlık, gelenek ve genel olarak 'eski'ye duyduğu önyargılı nefretin etkisiyle, Rus medeniyetinin özgünlüğünü koruyan geleneklerine ve özellikle dinî duyarlılığına zarar vermiştir: Ortodoks Hristiyanlığı için önemli dinî sembolizme sahip olan sakalı halkına kestirmiş⁸, soylulara geleneksel giyim kuşamı yasaklayıp Batılı sosyete kıyafetlerini dayatmış ve yazı stilini değiştirmiştir. Buna ilaveten, Batı ülkelerle olan etkileşimi pekiştirmek için Rus Ortodoks takviminde de değişiklik yapmıştır: Artık takvimin nirengi noktası Dünya'nın Yaratılışı değil, Avrupa'da kabul görüldüğü gibi, Hz. İsa'nın doğumu olmuştur ve yeni yıl artık 1 Eylül değil, 1 Ocak'ta kutlanmaya başlanmıştır. Tüm bu tepeden inme devrimler dinî duyarlılığı olan Rus insanını şaşkınlığa uğratmıştır (Klyuchevski, 1987-1990b; Kurat, 1948). I. Petro dine karşı sergilediği aldirışsız tavrını, kurduğu "En Soytarılar, İçkiciler ve Aptallar Kilisesi" (*Всешутейиший, Всепьянейиший Всесумасброднейиший Собор*) de göstermiştir. Kurumu oluşturan içki ve yemek düşkünleri Hristiyan hiyerarşisine göre adlandırılıp 'görevlendirilir' ('şarap düşkünü kardinal', 'yemek düşkünü metropolit' gibi), şarap içmek ve çok yemek yemek 'ibadet etmek' ve ayık kalmak da 'günah' kabul edilir, Hz. İsa'ya

⁸ Bunun istisnası yalnızca ruhani sınıf ve serflerdi (Kurat, 1948).

dua etmek yerine şarap içmek suretiyle Bacchus'a⁹ ibadet edilir. Buna benzer uygulamalar nedeniyle halk I. Petro'ya *Апмхрхрх* (Deccal) olarak anmaya başlamıştır (Klyuchevski, 1987-1990b; Kultura.RF, 2024b).

Görsel 14: I. Petro'nun Soyatarlar Kilisesi

(<https://www.culture.ru/s/vopros/vseshuteyshi>, Ressamı Vasiliy Surikov (*Василий Суриков*)).



Bu noktaya kadar anlatılanlardan I. Petro'nun dinsiz olduğu yolunda bir izlenim uyanabilir ancak Ambartsumov (2022) ve Vernadski (2011) bu konuya farklı bir bakış açısı getirir. I. Petro iç dünyasında aslında dine ve kiliseye derin bir saygı duymuştur ve bu devrimleri bir bakıma dinî kaygılarla da gerçekleştirmiştir. Ancak ondaki din tasavvuru, Rus toplumundaki geleneksel din anlayışından farklıdır. Hükümdar, ibadeti kilise gibi özel yerlerde yapılacak ayinlerde değil, Rusya'nın beka ve refahı için ordu, donanma, akademi ve benzeri alanlarda çalışmada arıyordu. Başka bir deyişle, hükümdarın Devlet Ülküsü onun için dinin ta kendisidir. Fakat serf ve rüşvet gibi önceki bölümlerde işlendiği üzere I. Petro'nun kendince geliştirdiği bu "din" anlayışı, bilinçsiz bir şekilde olsa da insanın yalnızca maddi bakımdan değerlendirilmesine ve dolayısıyla maddeciliğe (materyalizm) yol açmıştır ki bu gerçek Hristiyanlıkla ve genel olarak dinle örtüşmemektedir.

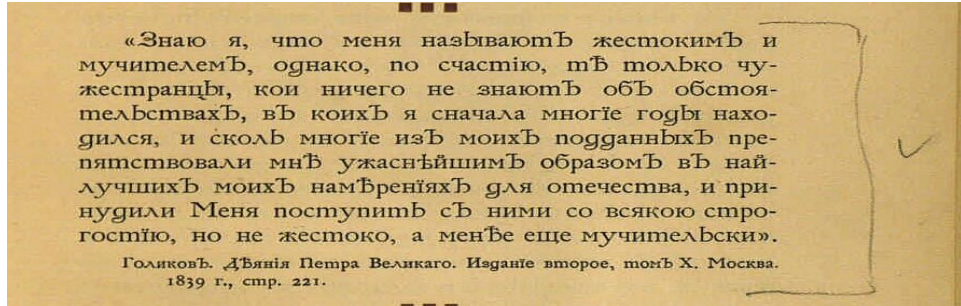
j) Devlet uğruna şiddet

Kuşkusuz I. Petro'nun gerek bizzat kendisini gerekse memur ve halkını Devlet Ülküsü'ne adanması, alabildiğine elverişsiz koşullara rağmen Rusya'yı ekonomi, askerlik, donanma, akademi, sanayi ve diğer birçok maddi bakımdan kalkındırmış, onu çağdaş Avrupa devletlerine denk getirmiştir. Ancak hükümdarın Devlet Ülküsü'ne karşı sergilediği yalçın ödünsüzlük, Rusya'nın toplumsal hayatına büyük yıkımlara yol açmıştır ki bunun en açık örneklerinden

⁹ Eski Yunan şarap tanrısıdır.

birkaçı 1698 İsyanı, kimsesiz çocuk sorunu ve çalışmanın sonraki sayfalarında işlenecek olan St. Petersburg'da yaşanan sel afetleridir. Sanat gibi soyut, manevi veya insani diye nitelendirilebilecek alanlarda hiç beslenmemiş olan ve dolayısıyla da karşısındaki insan ile en azından empati kurmakta güçlük çeken I. Petro, buna benzer birçok durumda da isyanları ve genel olarak sosyal sorunları keskin ve kaba bir şekilde bastırmıştır. Konuyu pekiştirmek için bir mecaz kullanmak gerekirse, hastasına bağırsak ameliyatı yapacak bir cerrah neşter alıp hastanın karnını canlı canlı kesmez. Karşısındaki acı çekebilen bir canlı varlık olması hasebiyle cerrah ameliyatı daha "ince" bir şekilde icra eder: narkoz uygulatır, hijyen koşullarını sağlar, hastanın psikolojik durumunu dikkate alır, gerekirse onu teselli eder. Ancak I. Petro sosyal sorunları karşısında insan veya başka bir canlı varlık değil de bir makine varmış gibi çözmeye alışkındır: Ona göre toplum "arızalandığında" bir iki hamlede çivi çakılacak, beriye köşeye anahtar vurulacak bir makineden ibaretti. I. Petro'nun devlet uğruna işlediği şiddeti birincil kaynaklardan araştırmak için bizzat onun sözlerini içeren "Büyük Petro'nun Sözleri" (*Письма Великого В Его Изречениях*) kaynağına başvurulabilir:

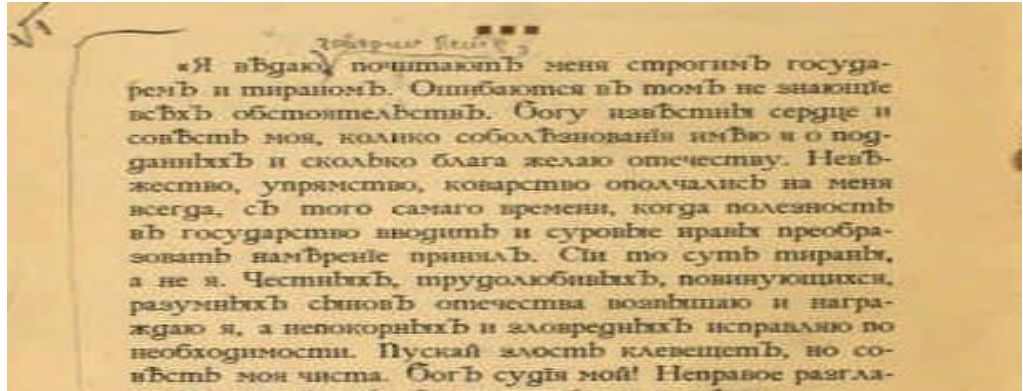
Görsel 15: Birincil kaynaktan I. Petro'nun ilgili sözleri
(Stroyev vd., 1910, s. 19).



"Biliyorum, beni zorba ve zalim olarak görüyorlar. Ancak, bereket versin, böyle ileri geri konuşanlar Rusya'nın gerçek vaziyetini hiç ama hiç bilmeyen yabancılardır. (...) Rusya'yı öyle bir vaziyette buldum ki tebaamın çoğu beni benim vatan uğruna tasavvur ettiğim en iyi emellerimden en feci bir şekilde alıkoymuyorlar ve böylelikle beni onlara karşı çetin bir tutum takınmama zorladılar fakat tutumum zorba değil, hele hiç de zalim değil" (Stroyev, vd., 1910, s. 19).

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere, I. Petro tebaasını şiddete uğrattığını yadsımamış, hatta zorbalığını devlete hizmetle ve tebaasının çoğunun cahil veya kötücül olmasıyla gerekçelendirmiştir.

Görsel 16: Birincil kaynaktan I. Petro'nun ilgili sözleri
(Stroyev vd., 1910, s. 20).



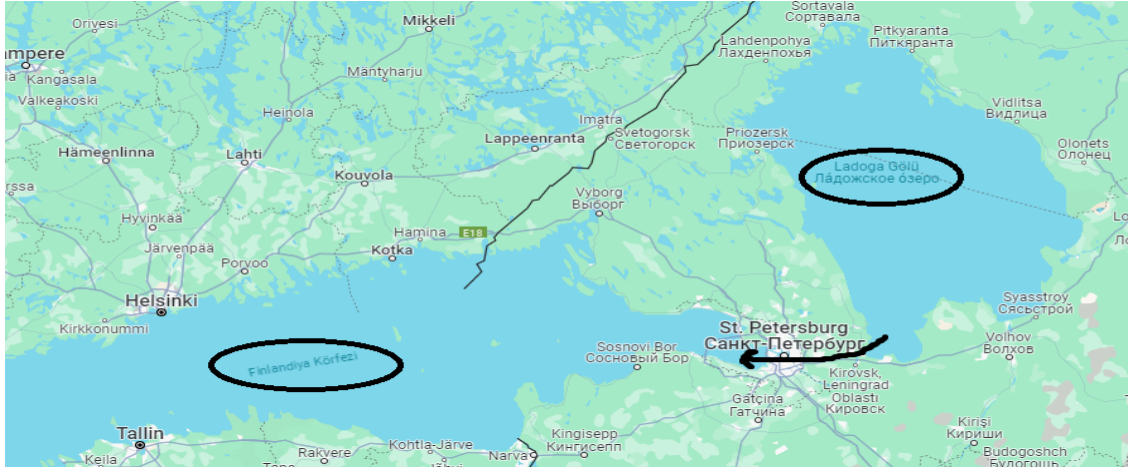
"Biliyorum, beni despot hükümdar ve zalim sayıyorlar. Oysaki Rusya'nın gerçek vaziyetini bilmiyorlar. Kalbim, vicdanım, tebaamla ne kadar dertlendiğim ve vatanın huzuru için ne kadar çabaladığım Tanrı'ya malumdur. Devlet için yararlı şeyleri tesis etmeye ve vahşilikleri iyiye dönüştürmeye niyetlendiğim günden beri cahillik, adilik ve küstahlık hep başıma üşüşegelmişti. Asıl zalim onlardır, ben değil. Vatanın şerefli, çalışkan, itaatkâr ve akıllı oğullarını terfi edip ödüllendiriyorum, isyankâr ve art niyetlileri ise icap ederse ıslah ediyorum. Varsın âdiler bana iftira atmaya devam etsinler, nasıl olsa vicdanım rahattır ve Tanrı benim niyetlerimden haberdârdır!" (Stroyev, vd., 1910, s. 20).

Yukarıdaki sözde de öncekine benzer şekilde I. Petro zaman zaman tebaasına uyguladığı şiddeti, Devlet Ülküsü ve dolayısıyla da Rusya'nın uzun vadeli huzuru tesisinin bir gereği olarak görmektedir. Her ne kadar şiddet konusunda iyi niyetli olmuşsa ve gerçekten devlet için bizzat birçok feragatte bulunmuşsa da bu durum onun toplumsal sorunları keskin ve kaba bir şekilde çözdüğü ve genel olarak Devlet Ülküsü'nü evrensel insani değerlere yeğlediği gerçeğini değiştirmez.

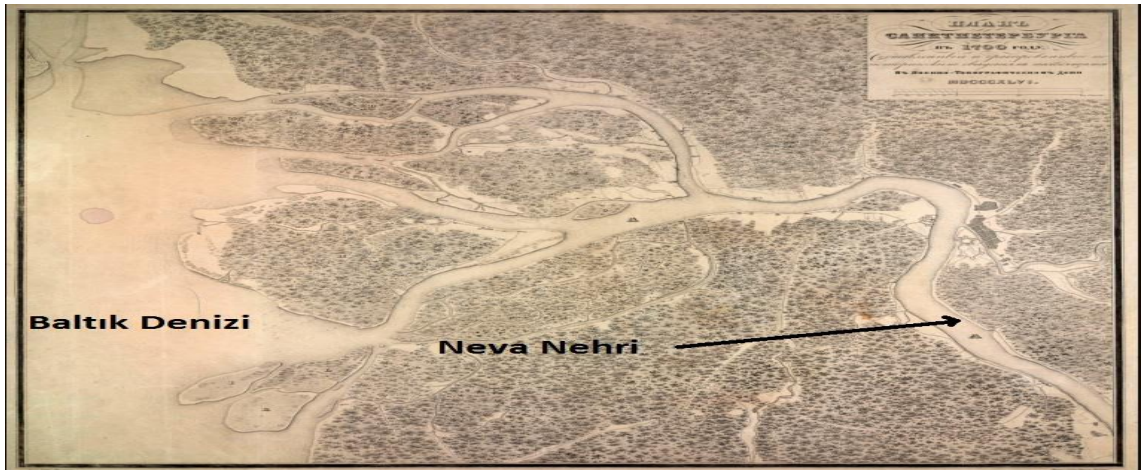
1.6. Olumlu ve olumsuz yanlarıyla I. Petro hükümdarlığını özetleyen Petersburg

St. Petersburg kentinin inşası, kişiliği ve devrimleri ışığında I. Petro'yu olumlu ve olumsuz yönleriyle özetleme bakımından dikkat çekmektedir. Hükümdar, tarihe ilk kez "Petersburg" (Санкт-Петербург) ismiyle geçecek modern Rusya'nın yeni başkentini 1703 yılında Ladoga Gölü'nden Finlandiya Körfezine, oradan da Baltık Denizine dökülen Neva isimli bir ırmağın ağzında kurmaya başlamıştır. Kent adını Aziz Petrus'tan (Апостол Петр) almaktadır ki bu, I. Petro için ayrıca sembolik bir anlam taşımaktadır. Aziz Petrus Hristiyan kültüründe cennet anahtarlarının muhafızıydı, Petersburg da kendi kilit coğrafi konumuyla Baltık Denizi ve genel olarak Avrupa medeniyetinin anahtarıydı (prlib.ru, 2024b).

Harita 1: St. Petersburg'un coğrafi konumu (işaretlemeler bize aittir)
(Google Haritalar'dan bir kesittir).



Harita 2: St. Petersburg inşasından önce 1700 yılında Neva Ağzının Haritası (işaretlemeler bize aittir)
(<https://www.aroundspb.ru>).



İlk yıllarda Petersburg, Baltık Denizine girişini gözetleyen stratejik bir kale olarak görev yapmıştır ancak Kuzey Savaşı esnasında Rus ordusu Poltava Meydan Muharebesi (Полтавская Битва) ve başka birçok muharebede İsveç kuvvetlerine karşı önemli zaferler kazanınca kentin çevresindeki bölgelerin güvenliği bir derece sağlanmış oldu (Kurat, 1948) ve Petersburg'un kentleşme süreçleri hızlanmış (İgnatova, 2005), önemli ticaret bölgesi üzerinde bulunması hasebiyle de zengin bir ticaret ve sanayi merkezi olmuştur (forumsbpb.com, 2024).

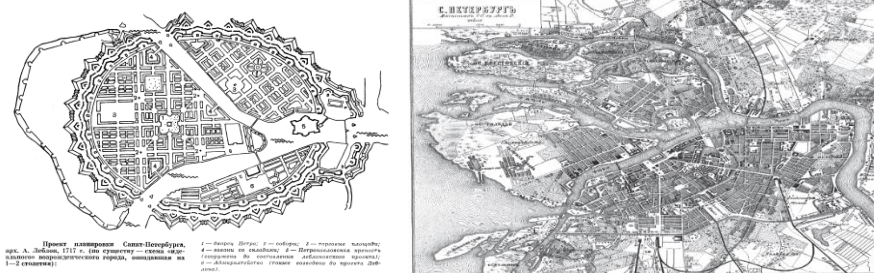
Harita 3: 1777 yılında St. Petersburg (<https://www.aroundspb.ru/uploads/>).

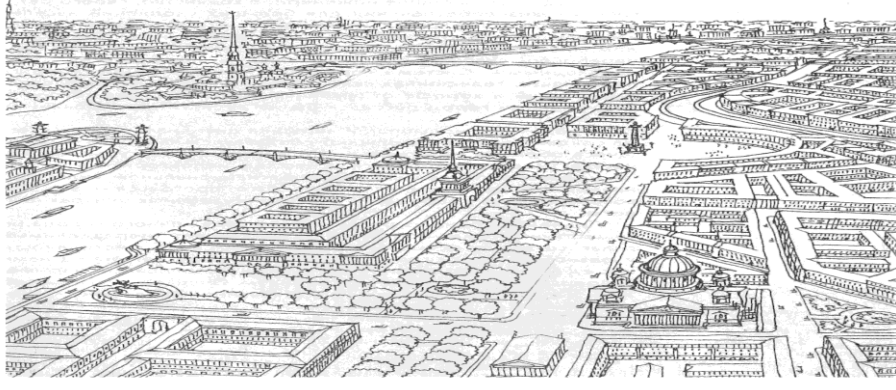


St. Petersburg, Rusya'nın planlı kentleşme sürecini görmüş ilk kentidir ve kentin imarında hükümdarın katkısı büyük olmuştur. Nitekim I. Petro her ne kadar imar işlerinden Andreyan Zaharov (Андреян Захаров) gibi birtakım mimarları sorumlu tuttuysa da gerçekte birçok tasarımı bizzat kendisi çizip mimari kararlarda söz sahibi olmuştur (Prlib.ru, 2024b), (Likhsina & Chuenkov, 2022). Ayrıca hükümdarın düz çizgilere ve diğer düz geometrik şekillere karşı olan tutkusu, kentin mimari tasarımına açık bir şekilde yansımıştır. Rus şair ve yazar Dmitri Sergeyeviç Merejkovski (Д. С. Мережковский) şunları kaydetmektedir:

"Hükümdar düz çizgilere karşı çok tutkudur. Güzel mutlaka düz ve doğru olmalı. İmkani olsaydı o, bütün kenti cetvel ve pergelle kuracaktı. Kentliler evlerini bir hat halinde sıralayacaklardı ki sokaklar düz olsunlar. Ayrıca hükümdar, alabildiğine uzun, düz ve kenti baştan başa geçen Nevski Prospekt ile iftihar eder" (İgnatova, 2005, s. 28-29). Yazarın bu gözlemleri, araştırmacı Sergey Pavloviç Luppov (1957) ve kentin aşağıdaki mimari planlar tarafından teyit edilmektedir:

Görsel 17, 18 ve 19: Petersburg kentinin tasarımları (<https://kannelura.ru/?p=>).





Панорама центра Санкт-Петербурга

I. Petro'nun Petersburg ile ilgili başka bir hayali, onu Büyük Elçilik esnasında gördüğü Amsterdam kanal kentine benzetmektir. Buna göre zaten düz olan sokaklar kazılıp kanal haline getirilecek ve kent sakinleri teknelerle bu kanallar üzerinden kentte hareket edeceklerdi (İgnatova, 2005), (Luppov, 1957). Hükümdarın bu Amsterdam hayali de Petersburg'un Neva'nın ağzına kurulmasında etkili olmuştur. I. Petro aynı zamanda Petersburg'u bir taş kenti olarak inşa etmeyi hedefliyordu çünkü o dönem taşlı yapılar, ahşaptan olanlara göre daha medeni ve gelişmiş sayılıyordu. Bunun için 1714 yılından itibaren ancak taş binaların inşasına izin veriliyordu ve gerek taş işçilerini başkente çekmek gerekse taş malzemesini temin etmek için Rusya'nın Petersburg hariç bütün bölgelerinde taş yapılar kurmak yasaklanmıştır (İgnatova, 2005). Yukarıda anlatılanlara dayanarak pek çok kimse Petersburg'un hükümdarın bir "fantezi"si veya "kaprisi" olduğunu savunmuşlardır ancak her şeyden önce I. Petro pragmatik bir devlet adamıydı ve bu tür girişimlerin devlet açısından birçok gerekçesi vardı. Rus akademisyenlerin de ifade ettiği gibi, "Petersburg, I. Petro'nun hatası değil, devletin gereksinimiydi" (Vasilyev & Poltorak, 2018). Öncelikle hükümdar; idam, isyan, yobazlık, gerilik gibi geleneksel Moskova Rusya'sının havasını taşıyan Moskova'ya karşı olumsuz duygular besliyordu (İgnatova, 2005). Ayrıca zaten çok köklü bir geçmişi olan Moskova'yı modernleştirmek, modern temellere yeni bir başkent kurmaktan daha güç olduğu açıktır. Elbette başkentin ülkenin Batı'ya yakın, özellikle de düşman İsveç İmparatorluğu'na yakın bir uçta kurdurmak çok riskliydi ancak bu durum sağladığı getiriler stratejik anlamda daha değerliydi. Petersburg bir liman kentiydi ve bu özellik denizlere erişiminin kısıtlı olduğu Rusya için çok önemlidir. Ayrıca bu coğrafi konumu sayesinde Avrupa'daki ekonomik, siyasi, bilimsel gelişmeler Petersburg'a Moskova'ya göre çok daha hızlı bir şekilde ulaştırılırdı, bu durum ise devlet işlerindeki koordinasyonu sağlardı (Vasilyev & Poltorak, 2018). I. Petro'nun Petersburg'u Amsterdam gibi bir kanal kenti yapmaya çalışması binaların taştan inşa edilmesine zorunluluk getirmesi de nedensiz değildir çünkü bu sayede dünyaya Rusya'nın artık, Moskova döneminde olduğu gibi, yobazlık ve teknik gerilik yaşamadığını, aksine bilimsel ve teknik

gelişmeleri takip ettiğini ve modern araçlarla donanıp güçlü bir imparatorluk olduğunu ve devlet adamlarının eğitilmiş ve yetenekli olduğunu kanıtlamak istiyordu. Bu ise Rusya'nın özellikle Avrupa devletleriyle olan diplomatik ve siyasi ilişkilerini etkilediği savunulabilir. Ne yazık ki I. Petro, Petersburg'un yer seçimi ve inşası noktasındaki ekonomik, stratejik ve diplomatik hesaplarda gösterdiği titizliği, içinde yaşayacak halkın huzuru noktasında neredeyse hiç göstermemiştir. Gerek zengin bir soylu gerek fakir bir köylü Petersburg'a taşınmayı büyük bir mutsuzluk olarak karşılıyordu ve bunun önemli nedenlerinden biri iklimdi. Kent bataklıklarla çevriliydi, Baltık Denizine olan temasla da sık sık yağmurlara ve rutubete uğruyordu. Yoksun bir doğa, her daim karanlık gri gökyüzü ve rutubetli soğuk kış kentlilerin gündelik hayatlarını zorluyordu. Kentin Neva Nehri'nin ağzında, yani toprak zeminin sağlam olmadığı yerde kurulmuş olması, ev ve köprülerin (özellikle ahşaptan yapılanların) çabuk çürümeye, kirliliğe ve kuyuların yetersizliğine yol açıyordu (İgnatova, 2005). Bu noktada Rus yazar Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin romanlarını hatırlamakta fayda vardır. F. M. Dostoyevski, "Suç ve Ceza" romanında Petersburg'un o karanlık tasvirlerini, kahramanlarının ruh durumlarıyla tenasüp içinde yer vermektedir. Ama bunun yanında romanın gerçekçiliği takdire değerdir ki bunu birçok araştırmacı ileri sürmüştür. Rus edebiyatçı Sergey Vladimiroviç Belov roman ışığında kentin sakinleri üzerindeki etkisini şöyle dile getirmektedir: "Ancak karanlık ve netameli Petersburg'ta fakir bir öğrencide 'biçimsiz bir hayal' doğabilir. Ve burada Petersburg sadece bir imge değil, aynı zamanda Raskolnikov'un suç ortağıdır" (Mehtiev, 2021). Dostoyevski'nin karanlık Petersburg tasvirleri ve yazarın gerçekçi üslubu dikkate alınırsa kentin iklim koşullarının sakinleri ne derece taciz ettiği çıkarılabilir. Dahası, I. Petro'nun seçtiği bölge doğal afet bakımından çok tehlikeliydi. Neva Nehri engin Ladoga Gölü'nden Baltık Denizi'nin Finlandiya Körfezine dökülen ve çoğu mıntıkasında genişliği yarım kilometre bulan yüksek debili (genellikle 1-1.3 m/s, kimi mevsimlerde 2.5-3 m/s'ye de çıkabiliyor) güçlü bir nehirdir (znanierussia.ru, 2023). Böylesi güçlü bir nehrin ağzına kurulan kenti sel afetlerine maruz bırakmaktadır. Tarih profesörü Yevgeniy Viktoroviç Anisimov'un verdiği bir söyleşiden çıkarıldığı üzere, Neva'nın ağzında Petersburg'un kuruluşuna kadar gerek Ruslar gerekse Fin ve İsveçliler tarafından hiçbir zaman büyük yerleşimler kurulmamıştır çünkü Neva gibi muazzam bir nehrin ucunda olan o yörenin öteden beri sel baskınlarına uğradığı bilinmekteydi. Şehir iki kilometre daha yukarıda, topografyanın o derece dayanıksız olmadığı bir yerde kurulabilirdi ve sonuç olarak 300 yıl boyunca şehir 300 sel baskınına maruz kalmıştır (Rojkov, 2024). Özellikle Petersburg tarihinde 1824 yılında yaşanan sel felaketi en dehşetlisi olarak bilinmektedir ve Rus şair A. S. Puşkin yazdığı *Медный Всадник* poeması işte bu sel afeti

çerçevesinde örgülenmektedir. Ne yazık ki, I. Petro Petersburg'un inşasını gelecek sakinlerinin huzurunu hesaba katmaksızın yalnızca stratejik açıdan ele almaktaydı. Kent, Anisimov'un da önerdiği üzere, daha sağlam topoğrafyanın olduğu daha yukarı kesimlere kurulabilir ve bu sayede Neva'nın sık sel afetlerinden güvenliği sağlanabilirdi veya iklim koşulların güç olduğu bu yöreyi başkent yapmayıp halkın önemli bir kesimini oraya teskin etmeyebilirdi. Ancak I. Petro kentin Rusya'nın Amsterdam'ı olmasında ısrar ediyordu ve içinde yaşayacağı halkın huzurunu pek de hesap etmiyordu. Özetle St. Petersburg'un inşa süreci; stratejik, ekonomik, diplomatik ve kültürel açıdan pekâlâ gerekçelendirilmiş ve dolayısıyla I. Petro bu süreçte Devlet Ülküsü'ne uyarınca hareket etmiştir. Ancak hükümdar devleti diğer her türlü kaygının üstünde tutarak maddi boyutu madde ötesi boyuta yeğlediği için yeni başkent inşaatı, içinde yaşayacağı halkın huzuru ve dolayısıyla da insani değerler pahasıydı.

1.7. I. Petro hükümdarlığının genel değerlendirilmesi

I. Petro ve siyaseti kesinlikle tek bir açıdan değerlendirmeye tabi tutulamayan özgün bir mahiyet taşımaktadır. Bir yandan I. Petro gerçekten Rusya'yı ekonomi, askerlik, donanma, sanayi, akademi gibi birçok alanlarda kalkındırmış, iç ve dış zorlu koşullara karşın Kuzey Savaşı'nı kazanarak Rus milletine bağımsızlık ve uluslararası ilişkilerde şöhret bağışlamıştır. Öte yandan gençliğinden itibaren askerlik, topçuluk, gemicilik, kale inşaatı, ordu lojistiği gibi maddi konularla meşgul olduğu için tek boyutlu bir dünya algısına kilitlenmiştir ve sanat, felsefe, kültür gibi soyut ve insani ilimlerine duyarsız kaldığı için halkına empati duymamış ve genel olarak halkı görmezden gelmiştir. Onun gözünde halk, Devlet Ülküsü mekanizmalarını besleyecek bir "yakıt"tan başka bir şey değildir. "Ruhsal eğitim, ahlak, değerler" ve diğer konulara oldu olası aldırmaya I. Petro vereceği devlet kararlarının vatandaşlara neler yaşatacağını göz ardı etmiştir. I. Petro'nun siyasetinde gözlenen olumlu ve olumsuz yönler rastlantısal değildir ve onun kişiliğinin doğrudan bir izdüşümü olup aşağıdaki tablolarda gösterildiği üzere tutarlı bir örüntü izlemektedir:

Tablo 2
I. Petro'nun Kişiliği

Önem Verdiği Alanlar	Önem Vermediği Alanlar
Askerlik	Din
Topçuluk	Maneviyat
Donanma	Sanat
Zanaat	Felsefe
Pratiklik	Kültür
Disiplin	Empati
...	...

I. Petro gerçekten çalışkan, özverili, zeki, tutarlı, öncü, her şeyden önce kişiliğiyle örnek olmaya çalışmış ve Rusya'nın kalkınmasını dert edinmiş samimi bir hükümdardır. Devlet Ülküsü'nün etrafında yürüttüğü devrimleri Rusya'yı maddi boyutta gerçekten kalkındırmayı başarmıştır ancak madde ötesi boyutta Rus halkına da ciddi zulümlere yol açmıştır. Özetle I. Petro söz konusu zulümlerinin temel kaynağı hükümdarın kişiliksizliği (gayretsizlik, bencillik...) değil, maddeci bir kimliğe sahip olan Devlet Ülküsü anlayışıdır.

Tablo 3
I. Petro'nun Siyaseti

Maddi Boyut (I. Petro'nun Rusya'ya Katkıları) Zararları)	Madde Ötesi Boyut (I. Petro'nun Rusya'ya
---	--

Askerlik	Şiddet
Donanma	Serf halklarına zulüm
Akademi	Sahipsiz çocuklar
Sanayi	Rüşvet
Çeviri	Petersburg Sel Afetleri
Yazı	...
Eğitim	
...	

2. I. Petro hükümdarlığının Puşkin'in *Медный Всадник* (Bakır Atlı) poemasına izdüşümlerinin incelenmesi

Bu çalışmada irdelenecek poema, devlet tarafından yayımlanan *A.C. Puşkin: Полное Собрание Сочинений В 19. Томах 1994-1997* (A.S. Puşkin: 10 Ciltte Bütün Yazıları 1994-1997) mecmuasının beşinci cildinde yer alır. Poema kısa bir *Предисловие* (Önsöz) ile başlamaktadır; burada şair, poemasının gerçek bir olay, yani 1824 yılında Petersburg'ta sel afeti üzerinden örgülenmiş olduğunu, afet ile ilgili ayrıntıların o günün dergilerinden öğrendiğini belirtir. Önsöz bölümünü *Вступление* (Mukaddime) bölümü izler. Bu bölümde şair I. Petro'nun bataklık ve ormanla çevrili bir yaban parçasını Devlet Ülküsü'ne olan inancı ve azmi ile nasıl Rusya'nın yeni başkentine (Petersburg) dönüştürdüğünü betimlemektedir. Bu öyle yüce bir başkent olacaktır ki düşmanlara karşı bir sed, Avrupa'ya açılan bir pencere, ticaret gemilerinin uğrağı, Rus milli ordu ve donanmanın merkezi, çağdaş kültürün hamisi ve genel olarak bütün yeni güçlü Rusya'nın kalbi olmuştur. Görüldüğü üzere bu bölümde Puşkin, I. Petro'nun ülkeye getirmiş olduğu maddi katkılarını yadsımamaktadır ki bunlar bu çalışmanın birinci bölümünde etraflıca işlenmiştir. Ancak Petersburg'un ihtişamını dillendirmekle başlayan Mukaddime, Petersburg'un karanlık bir yönüne ışık tutan çok acıklı bir hikâyeyi anlatacağını uyarmakla bitmektedir ve böylece okuru, poemanın devamında gelecek trajediye hazırlamaktadır. Poema'nın birinci kısmında (*Часть Первая*) fakir ama çalışkanlığı ile ekmeğini taştan çıkararak *Параша* (Paraşa) ile evlenme hayallerini kuran *Евгений* (Yevgeniy) adlı bir genç anlatılmaktadır. Ancak Neva Nehri görülmedik bir şekilde köpürerek Yevgeniy'i endişelendiriyordu. Birdenbire Neva Nehri taşıyor ve Petersburg sel afetini yaşamaya başlıyor. Sel karşı konulamaz bir şiddetle Petersburg'un her yerini bastıkça köprüler yıkılıyor, ev eşyaları ve ticari mallar mahvoluyor ve hatta tabutlar mezarlıktan sökülüp sokaklarda yüzüyor. Halk umarsız bir telaşla çatılara tırmanıyor, tırmanamayanlar oracıkta boğuluyor ve bütün bu dehşet karşısında hükümet aciz kalıyor. Böylesi feci bir karmaşa içinde Yevgeniy can havliyle yüksek bir yere tutunuyor, o sırada etrafına bakınırken Paraşa'nın evinin de mahvolduğunu gördükçe karşı konulmaz bir korku ve endişeye kapılıyor. Poemanın ikinci bölümünde (*Часть Вторая*) ise sel felaketi yatışınca Yevgeniy, Paraşa'nın oturduğu eve doğru koşuyor ancak sevgilisinin öldüğü gerçeği ile yüzleşince derin bir buhrana gömülüyor ve sokaklarda divane divane dolaşıyor. Bir müddet sonra divane Yevgeniy I. Petro'nun anıtı (*Медный Всадник* yani poemanın başlığı olan Bakır Atlı heykeli) ile karşı karşıya kalıyor ve hiddetlenerek I. Petro'dan neden başkenti böylesi sakıncalı bir yerde inşa ettirdiğini soruyor. Suçlamayı duyan I. Petro anıtı hiddetleniyor, canlanıyor ve Yevgeniy'i kovalamaya başlıyor. Yevgeniy umarsızlık ve korku içinde kaçıyor ve bu kaçış esnasında vefat ediyor (Puşkin, 1994). Özetle Puşkin'in söz

konusu poeması, I. Petro hükümdarlığının olumlu sonuçlarının yanı sıra olumsuz sonuçlarına dikkat çekmektedir ve bu tezat Petersburg kentinin ihtişamı ile 1824 yılında o kentte yaşanmış olan sel afetiyle simgelenmektedir. Çalışmanın Birinci Bölümü'nde betimlendiği üzere I. Petro hükümdarlığının Rusya'ya sağladığı maddi katkılar madde ötesi boyuttaki ihmaller pahasına olmuştur ki bu tezadı Puşkin'in ilgili poeması isabetli bir şekilde vurgulamış olup bir bakıma maddeciliğin eleştirisini yapmıştır.

Sonuç

Poemanın işlediği I. Petro hükümdarlığı; tutarlı maddeciliğin gerçek sahada evrensel insani değerlerle çeliştiğini, dolayısıyla da insanın yalnızca madde ile açıklanamayıp madde ötesi boyutunun da bulunduğunu gözler önüne sermektedir ve böylelikle insanın yaratılmışlığı meselesine kapı aralamaktadır. Rönesans sonrası dönemlerde doğmuş düşünce akımlarının önemli bir kısmının maddeci bir dünya algısına dayanıp insanın madde ötesi boyutunun reddettiği veya kesin bulmadığı hesaba katılırsa bu çalışmadaki bulgular, günümüzde yaratılış üzerine yürütülen tartışmalara yeni bir katkıda bulunabilir. Örneğin, maddeci evrim felsefeleri ve evrim psikolojisi insanın maddi boyutunu başarılı bir şekilde açıklamaya çabalarken madde ötesi boyutunu gözlemlememektedir, bu bakımdan söz konusu görüşler kendi kapsamında haklılık payları olmakla birlikte insan doğasının genelini açıklamakta eksik kalmaktadır. Poemanın siyasi yaklaşımlara katkısını incelemekten önce bu çalışmada siyaset kavramının daha kapsamlı bir tanımla başka varlıklardan sorumlu olma şeklinde ele alınabileceğini belirtmekte yarar vardır. Böylelikle siyasetin yalnızca devlet makamlarına değil; öğretmen-öğrenci, ebeveyn-çocuk, işveren-çalışan ve hatta bizim ile bedenimiz arasındaki ilişkilere de hitap ettiği görülebilir. Kimi devlet siyasetçileri topluma karşı olan görevlerinin yalnızca ekonomi, güvenlik, ulaşım türünden toplumun maddi gereksinimlerini karşılamak olduğunu düşünüyor ve hatta bu uğurda madde ötesi kaygıları göz ardı ediyor olabilirler. Benzer şekilde kimi anne-babalar çocuklarına karşı olan görevlerinin yalnızca beslenme, barınma, giyinme, okul sınavlarını kazanma türünden maddi konular ile sınırlı olduğunu düşünüyor olabilirler. Puşkin'in söz konusu poeması da bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde insanı maddi boyuta indirgeyen maddeci siyasi yaklaşımların olası olumlu-olumsuz sonuçlarını gözler önüne sermektedir.

Kaynaklar

Ambartsumov, İ. D. (2022). Duhovniy Oblik Imperatora Petra I: Antihrist İli Spasitel. *Rojdenie Rossiysko Imperiy: Vzgl'yad Crvoz' Stoletiya 2021*. Kul'turno-Prosvetitel'skoe Tovarişestvo, 209 (In Russian).

Anisimov, A. B. (2008). Preventivnaya Politika V Otnosheni Dezadaptirovannih Nesovershennoletnih V Rossii XVIII Stoletiya. *Vestnik Vladimirskego Yuridicheskogo Instituta*, 1, 238. (In Russian).

Anisimov, E. V. (2024). *Aleksey Petrovich*. https://old.bigenc.ru/domestic_history/text/1811770. (In Russian).

Aseev, A. G., & Buryakov, V. N. & Shevchenko, I. V. (2017). Natsional'naya Gvardiya Rossii: İstoriko-Pravovoy Aspekt. *Novosibirski Voenny İstitut İmeni Generala Armi İ. K. Yakovleva Voysk Natsional'noy Gvardii Rossiyskoy Federatsiy*, 61. (In Russian).

Azanchevski, M. P. (1859). *İstoriya Preobrajenskogo Polka*. Tipografiya Katkova i K° 1-5. (In Russian).

Benda, V. N. (2017). K Probleme Otsenki İnozemnogo Vliyaniya Na Razvitiye V Rossiyskom Gosudarstve Nauki İ Voennoy Shkoli V Petrovskiy Vremena. *İnteraktivnaya Nauka*, 12, 6-30. (In Russian).

Bistrov, A. A. (2011). Sohraniye Jizni Nepovinnih Mladentsev: Vospitatelniye Doma V Rossii V XVIII — Nachale XX Veka. *Chelovek*, 3, 60-62. (In Russian).

Chastuhina, C. G. (2022). *Aleksandr Danilovich Menshikov*. Miass: Tsentralizovannaya Bibliotechnaya sistema. (In Russian).

Chernikova, T.V. (2012). Zapadnie Slujiliye İnozemtsi İ Pridvornie Vrachi Vo Vremena İvana Groznogo. *Vestnik MGİMO Universiteta*, 4, 34-102. (In Russian).

Chernikova, T. V. (2021). Obratnaya Storona» Petrovskih Reform. *Vestnik RUDN. Seriya: İstoriya Rossii*, 1, 88–107. (In Russian).

Del'vig, V.S. (2011). Otnosheniye Svetskoy İ Duhovnoy Vlasti Moskovskoy Rusi R İnoslavnim İz Zapadnoy Evropı Vo Vremena Stanovleniya Samoderjaviya. *Obshestvo. Sreda. Razvitiye (Terra Humana)*, 3, 28-29. (In Russian).

Fasmer, M. (1987). *Etimologicheski Slovar' Russkogo Yazıka Tom 3 (perevod O.N. Trubachev)*. Progress. (In Russian).

Forums.spb.com. (2024). *Sankt-Peterburg-Gorod S Trehstoletney İstoriei*. <https://forums.spb.com/o-sankt-peterburge/history/> (In Russian).

Gluhovski, F. V. (2006). Rossiyskoe Krestyanstvo V Period Reform Petra I İ Pri Ego Preemnikah V XVIII V. *İzvestiya Orenburskogo Gosudarstvennogo Agrarnogo Universiteta*. 80-82. (In Russian).

Gorosh'enova, O. A. (2005). Shkola Matematicheskikh İ Navigatskiy Nauk V Moskve (1701-1752 GG.) İ Ee Prodoljatelı. *Voprosı İstorii: Ejemesyachnyy Jurnal*, 10, 151, 152-153. (In Russian).

Gridnev, V. P. (2023). Bor'ba Petra I S Korruptsiei V Rossii. *Upravlencheskoe Konsultirovaniye*, 1. 10.22394/1726-1139-2023-1-100-106 2023 101-104. (In Russian).

Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*. (Çev. Kezban Acar). İletişim.

İgnatova, E. (2005). *Zapiski O Peterburge*. AMFORA. (In Russian).

İstoriya RF(2024b). *Osnovana Akademiya Hayk.*: <https://histrf.ru/read/articles/osnovana-akademiia-nauk-event> (In Russian).

Kostomarov, N. İ. (1992). *Russkaya İstoriya V Jizneopisaniyah Ee Glavneyshih Deyateley.*: A/O Kniga i Biznes. (In Russian).

Krılov, G.A. (2005). *Etimologicheski Slovar' Russkogo Yazıka*. OOO Poligrafuslugi. (In Russian).

Klyuchevski, V. O (1987 - 1990a). *Kurs Russkoy İstorii, 59. Leksiya* Moskva: <http://www.spsl.nsc.ru/history/kluch/kluch59.htm> (In Russian).

Klyuchevski, B. O. (1987-1990b). *Kurs Russkoy İstorii, 60. Leksiya* Moskva <http://www.spsl.nsc.ru/history/kluch/kluch60.htm> (In Russian).

Kul'tura.RF(2024a). *Александр Меньшиков*: <https://www.culture.ru/persons/9435/aleksandr-menshikov>. (In Russian).

Kurat, A. N. (1948). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Türk Tarih Kurumu.

Liksina, E.V. & A. A. Chuenkov (2022). *Petra Tvorenie: Kak Pyotr I Stroil Peterburg?. Penzenski Gosudarstvenniy Technologicheski Universitet*, 52-53. (In Russian).

Litvinov, S.V. (2007). *Vzaimodeystviye Russkoy İ Zapadnoevropeyskoy Kul'tur V Tsarstviyovaniye İvana Groznogo (Vtorya Polovina XVI Veka). İstoricheskiye Nauki*, 2 58-62 (In Russian).

Luppov, S. P. (1957). *İstoriya Stroitel'stva Peterburga V Pervoq Chetverti XVIII Veka*. Akademiya Nauk SSSR. (In Russian).

Lyash'enko, P. İ. (1956). *İstoriya Narodnogo Hozyastva SSSR (Cilt 1)*. Gos. Sots.-Ekon. Izd-vo. (In Russian).

Martinenko, B. K. (2016). *Gosudarstvennoe (Politicheskoye) Nasiliye Pri Petre I: Rasprava Nad Streitsami. Vestnik Krasnodarskogo Universiteta MVD Rossii*, 4, 114-116. (In Russian).

Mayakova, Oksana (2024). *Zachem Petr I Ustrayeval Vseshuteyshiy Sobor?* <https://www.culture.ru/s/vopros/vseshuteyshiy-sobor-petra/> (In Russian).

Mehtiev, V. G. (2021). *Eshe O Simvolah Sankt-Peterburga V Romane F.M. Dostoevskogo Prestuplenie İ Nakazanie. Studia Humanitatis*, 3, 2. (In Russian).

Mikirtichan, G. L. (2012). *K 300-Letiyyu Vihoda Ukazov Petra I (1712) O Sozdanii Domov Prizreniya Dlya Nezakonno-rojdenih Detey. Bulletin' Natsional'nogo Nauchno-*

Issledovatel'skogo Instituta Obshestvennogo Zdorovya İmeni N.A. Semashko, S1, 112. (In Russian).

Nefedov, S. A. (2017). "Vızoı" İ "Otveti" V İstorii Rossii (Na Primere Dopetrovskih İ Petrovskih Reform, 1615-1725)". *Sotsiologicheskiye İssledovaniya*, 9, 79-82. (In Russian).

Oparina, T. (2012). Slujihye İnozemsı' İ Groznyı Tsar'. *Rodina*, 2, 40-41. (In Russian).

Parşina, Yu.A. (2020). Zarojdenie Poteshnih Polkov Petra I. *Konvergensiya Sotsial'no-Gumanitarnih İ Estestvenno-Tehnicheskikh Nauk*, 14, 23-25. (In Russian).

Parşina, E. A. (2009). *Akademiya Nauk. Sankt-Peterburg*. HelloPiter: https://helloworld.ru/Academy_of_sciences_spb.html. (In Russian).

Pogodin, M. P. (1873). *Streletskie Buntı*. Tipografiya V. S. Balaşiva. (In Russian).

Prlib.ru (2024a). *Rodilsya Tsarevich Aleksey Petrovich*: <https://www.prlib.ru/history/619063>. (In Russian).

Prlib.ru (2024b). *Osnovan Gorod Sankt-Peterburg*: <https://www.prlib.ru/history/619267>. (In Russian).

Polyakova, M. A. (2017). Reglamentatsiya Shkolnogo Dela V Nemetskih Ustavah Konfessionalnoy Epohi İ Gthvie Nemetskie Shkolı V Moskve. *Religiya Tserkov' Obshestvo*, 6, 335-338. (In Russian).

Potepalov, D. V. (2016). Zarojdenie Gosudarstvennogo Popecheniya O Vnebrachnih Detyah İ Sirotah V Period Pravleniya Petra I". *Sotsiokulturnoe Prostranstvo Rossii İ Zarubej'ya* *Obshestvo, Obrazovanie, Yazık*, 5, 95-101. (In Russian).

Puşkin, A. S. (1994). *A.S. Puşkin: Polnoe Sobraniye Sochinenii V 19. Tomah 1994-1997 Tom Pyatı: Poemi 1825-1833*. Akademiya Nauk. (In Russian).

Rojkov, N. A. (1928). *Russkaya İstoriya V Sravnitelno-İstoricheskom Osvesh'enii (Osnovi Sotsialnoy Dinamiki)* (C. 5). Kniga. (In Russian).

Rojkov, A. (2024). *Stolitsa Rossii – V Chujom Gosudarstve. Tayrı Stroitelstva Peterburga*. <https://histrf.ru/read/articles/stolitsa-rossii-v-chuzhom-ghosuda> (In Russian)

Serdar, İ. (2023). 18. Yüzyıl Rusya'sında Devrim Hareketleri Ekseninde Dil Devrimi. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 37, 1365-1372. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1406075>

Serov, D. O. (2005). Vıshie Administratorı Pod Sudom Petra I. *İzvestiya Uralskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 39, 52-53. (In Russian).

Serov, D. O. (2006). Palach Vzyalsa Za Topor. *Rodina*, 8, 31-32. (In Russian).

Sklyar, T. V. (2008). Sotsialnaya Deyatel'nost' V Delah Prizreniya Maloletnih Detey V Rossii (XVI-XX Veka). *Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) Federal'nogo Universiteta. Seriya: Gumanitarnye I Sotsialnye Nauki*, 2, 104. (In Russian).

Stroyev, V. N. & Kurdinovski, B. N. & Bubnov, N. L. (1910). *Petr Velikiy V Ego Izrecheniyah*. b. i. (In Russian).

Syuefen, S. Yu. (2004). Reformy Petra I I Perviy Akademicheskii Universitet. *Strabitsy Istorii*, 6, 166-167. (In Russian).

Şener, L. (2013). Büyük Petro Dönemi Rusya'da Çeviri Faaliyetleri. *Tarih Okulu Dergisi*, 15, 570-573. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh285>

Tarle, E. V. (2024). *Severnaya Voyna I Shvedskoe Nashestvie Na Rossiyu*. Directmedia (In Russian).

Vasilyev, Yu. S. & Poltorak S. N. (2018). Sozdanie Sankt-Peterburga – Strategicheskii Zamysel Petra I. *Istroiya Peterburga*, 1, 3-4. (In Russian).

Vernadski, George (2011). *Rusya Tarihi*. (Çev. D. Mızrak ve E. Çağrı Mızrak). Selenge Yayınları.

Vorodyuhin, S. E. (2015). Vıshiye Gosudarstvenniye Organy V Sisteme Vzimaniya Gerbogo S bora V Rossiyciq İmperii O Vtoroy Polovine XIX – Nachale XX V. *Vestnik Tambovskogo Universiteta Seriya: Gumanitarnye Nauki*. 2 (142), 2. (In Russian).

Yahshiyani, O. Yu. (2021). Petr Velikiy I Modernizatsiya Krepostnichestva V Rossii. *Vestnik Universiteta*, 10, 39. (In Russian).

Zapari, V. V. (2016). Petrovskaya Modernizatsiya I Metallurgiya Urala (1700-1725). *Istoriko-Ekonomicheskoye Issledovaniye*, 1, 96-99. (In Russian).

Görsel 1, 2: <https://aria-art.ru/0/A/Aleksej%20Mihajlovich/1.html> (solda), ressamı bilinmiyor; <https://gallerix.ru/storeroom/1532786015/N/1420582958/> (sağda), ressamı *Поль Деларуш*

Görsel 3: <https://www.youtube.com/watch?v=>

Görsel 4: <https://www.prlib.ru/item/681544>, fotoğrafçısı *Валерий Николаевич Гулякин*

Görsel 5: Sol: *Марк Гривес* (Ressamı) Sağ: <https://www.youtube.com/watch?v=>

Görsel 6: Rus belgeselinden bir kare: <https://www.youtube.com/watch?v=>

Görsel 7: https://technolog.edu.ru/public/userfiles/files/75/Mundiry_otechestva_sayt.pdf

Görsel 8: <https://meotyda.ru/node/92> sitesinden aktarılmıştır.

Görsel 9: Ressamı: Юрий Кушевский (2005) <https://historyrussia.org/tsekh-istorikov/pjotr-i-ego-komanda-spodvizhniki.html>

Görsel 10, 11, 15, 16: <https://www.prlib.ru/item/680940>

Görsel 12: <https://rodinananeve.ru/pyotr-i-czar-industrializator/>

Görsel 13: soldaki için: Serdar, 2023: 1370, sağdaki için: <https://blagogon.ru/digest/566/>

Görsel 14: <https://www.culture.ru/s/vopros/vseshuteyshiy-sobor-petra/>

Görsel 17,18, 19: <https://kannelura.ru/?p=3793>

Harita 1: Google Haritalar'dan bir kesittir

Harita 2: https://www.aroundspb.ru/karty/377/spb_1700_1840.html

Harita 3: https://www.aroundspb.ru/uploads/maps/spb/spb_1700_

Tablo 1: <https://istoriarusi.ru/car/tabel-o-rangah.html>